ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνιολογίας
σε συνεργασία με το Τμήμα Ψυχολογίας
Τομέας Εγκληματολογίας

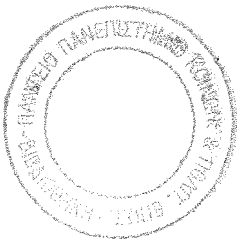

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες»

Η Ιδιωτικοποίηση του Ελέγχου της Εγκληματικότητας

Ταταρίδου Χρυσάνθη
Α.Μ. 398Μ007

Μέλη τριμελούς επιτροπής

Επιβλέπων Καθηγητής: Φαρσεδάκης Ι.
Μέλη: Ζαραφωνίτου Χ.
Λαμπροπούλου Έ.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2000

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της έρευνας και εννοιολογικός προσδιορισμός του

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

1.1 Κριτική των κρατικών μηχανισμών και διείσδυση της ιδιωτικοποίησης. Η κρίση του κοινωνικού κράτους και οι συνέπειές της

1.2 Η σύγκρουση της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

2.1 Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών ασφαλείας μέσα στην ιστορία

2.2 «Ιδιωτικές φυλακές» μέσα στην ιστορία

3. ΦΟΡΕΙΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΜΗΧΑΝΗΣ

3.1 *Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών ασφαλείας*

3.1.1 Αλληλεξάρτηση δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας στην παροχή υπηρεσιών ασφάλειας

3.1.2 Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ιδιωτικοποίησης των αστυνομικών υπηρεσιών

3.1.3 Συμπεράσματα

3.2 Ιδιωτικοποίηση των σωφρονιστικών υπηρεσιών

3.2.1 Η διεθνής εμπειρία

3.2.2 Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ιδιωτικοποίησης τομέων του σωφρονιστικού συστήματος

3.2.3 Συμπεράσματα

4. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΒΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ορισμένες όψεις του κοινωνικού αποκλεισμού από την πλευρά της Εγκληματολογίας, όπως αυτές διαφαίνονται μέσα από τον σύνθετο χώρο του επισήμου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Για το σκοπό αυτό θα εξετάσουμε μια σειρά από ζητήματα που ανακύπτουν καθημερινά στα πλαίσια μιας ευρυτάτης συζήτησης περί ιδιωτικοποίησης τμημάτων και αρμοδιοτήτων των κρατικών μηχανισμών με έμφαση στην ανάμιξη του ιδιωτικού τομέα στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης, και γενικότερα, περί των κατευθύνσεων της ποινικής πολιτικής.

Αρχικά, θα ήταν ίσως χρήσιμο να επιχειρήσουμε έναν αρχικό εννοιολογικό προσδιορισμό του αντικειμένου μας και την οριοθέτησή του.

Στη συνέχεια αναλύεται, σε ένα ευρύ φάσμα, το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης έτσι όπως αναδύεται στη σύγχρονη εποχή. Επιχειρείται η ανάλυση των ιδεολογικών και κοινωνικών εξελίξεων που επέφεραν έντονη κριτική στο «κοινωνικό κράτος» και σηματοδότησαν τη ρυθμιστική κρίση των κρατικών μηχανισμών και την ιδέα της αποκέντρωσής τους. Παράλληλα, παρουσιάζονται κάποια επιχειρήματα και αποτελέσματα της σύγκρουσης μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας μέσα στο σύγχρονο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας.

Τα στοιχεία της ιδιωτικοποίησης του ελέγχου της εγκληματικότητας μέσα στην ιστορία είναι σημαντικό να παρουσιαστούν στο βαθμό που δεν πρόκειται για ένα φαινόμενο της σύγχρονης εποχής αλλά για μια πρακτική που ήταν συνηθισμένη στο παρελθόν, ωστόσο σήμερα εμφανίζεται με άλλη μορφή.

Τα τελευταία χρόνια η ιδιωτικοποίηση εισέρχεται ακόμη και σε τομείς που θεωρούντο ότι ανήκαν στην απόλυτη δικαιοδοσία του κράτους. Μέσα από δύο μεγάλα παραδείγματα ιδιωτικοποιήσεων, των υπηρεσιών προστασίας από

φορείς μη κρατικούς και ανεξαρτήτους από τις επίσημες αστυνομικές αρχές και των υπηρεσιών «σωφρονισμού», επιχειρείται η ανάλυση και η διασαφήνιση της παρούσας προβληματικής.

Αρχικά, αναλύεται το φαινόμενο της εμφάνισης ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφάλειας και καταδεικνύεται η σχέση αλληλεξάρτησής τους με το θεσμό της δημόσιας αστυνομίας. Μέσα από την συγκριτική παρουσίαση της διεθνούς βιβλιογραφίας αναζητώνται οι επιδράσεις των πρακτικών των «ιδιωτικών αστυνομιών» στην κοινωνική ζωή και στον κοινωνικό έλεγχο.

Στη συνέχεια, επιχειρείται η ανάλυση του φαινομένου των λεγόμενων «ιδιωτικών φυλακών» μέσα από τη συγκριτική παράθεση των πλεονεκτημάτων που τους αποδίδουν οι υπέρμαχοί τους με τα αντεπιχειρήματα και τις επιφυλάξεις των επικριτών τους.

Τέλος, παρουσιάζεται η ελληνική εμπειρία της ιδιωτικοποίησης και η πορεία που η χώρα μας ακολουθεί στον τομέα της ιδιωτικοποίησης (εμπορικοποίησης) τομέων του ποινικού δικαίου. Οι ιδιωτικοποιήσεις των υπηρεσιών παροχής ασφάλειας στην Ελλάδα μοιάζουν να έχουν πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Αντίθετα, όσον αφορά στον τομέα των ιδιωτικοποιήσεων των σωφρονιστικών υπηρεσιών η χώρα μας δεν ακολουθεί τα παραδείγματα του δυτικού κόσμου.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παράσχει μια γενική εικόνα της έκτασης της ιδιωτικοποίησης των δημοσίων υπηρεσιών στο χώρο του κοινωνικού ελέγχου και της λογικής της ιδιωτικοποιημένης παροχής υπηρεσιών, καθώς και της αποτελεσματικότητας ή/και των προβλημάτων που τυχόν δημιουργούνται. Η εργασία δεν επιχειρεί την εξαντλητική παρουσίαση του θέματος της ιδιωτικοποίησης αλλά μία γενική κριτική επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Αντικείμενο της έρευνας και εννοιολογικός προσδιορισμός του

Ένα πρώτο ζήτημα λοιπόν αναφέρεται στη χρήση της ίδιας της έννοιας της ιδιωτικοποίησης για το χαρακτηρισμό πλήθους φαινομένων που βρίσκονται σε εξέλιξη σήμερα σε πολλά αναπτυγμένα κράτη και, ειδικότερα, σε πολλά επίπεδα της κοινωνικής μας ζωής. Η έννοια αυτή, που τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται κατά κόρον στις συζητήσεις πολιτικών και επιστημονικών κύκλων, είναι καθεαυτή αρκετά συγκεχυμένη. Στο μέτρο όμως που τα φαινόμενα αυτά εμφανίζονται συχνά και μάλιστα κατευθύνουν κοινωνικές, και πιο συγκεκριμένα, αντεγκληματικές πολιτικές, θα ήταν χρήσιμη μια πρώτη προσέγγιση των ιδεολογικών προεκτάσεων που η έννοια σηματοδοτεί.

Η ιδιωτικοποίηση είναι η έννοια μέσω της οποίας περιγράφονται και αναλύονται πολλές σύγχρονες στρατηγικές κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών κύκλων. Ωστόσο, δεν αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο. Πρόκειται για μια θεματική που ξεκινά από παλιά.

Παρά το γεγονός ότι η παρούσα εργασία αφορά την ιδιωτικοποίηση φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, η ανάλυση αυτού του περιεχομένου απαιτεί την κατανόηση των όψεων του γενικότερου θέματος της ιδιωτικοποίησης, όπως αυτές καταγράφονται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα.

Σήμερα, είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει ένας και μοναδικός ορισμός για να περιγράψει το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης και αυτό γιατί η ίδια είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που μπορεί να περιλαμβάνει πολλές όψεις και τύπους.

Η έννοια της ιδιωτικοποίησης είναι αρκετά ρευστή καθώς μπορεί να ειδωθεί από πολλές και τόσο διαφορετικές μεταξύ τους πλευρές. Αρχικά, θα μπορούσε να περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αποσύρονται σταδιακά από τη δημόσια ζωή στην ιδιωτική σφαίρα της οικογένειας[1]. Με αυτή την έννοια και μέσω της εγκατάλειψης πολλών κοινωνικών δραστηριοτήτων από τα άτομα, όπως η ενεργός συμμετοχή στην πολιτική ή πιο απλά η συμμετοχή σε κοινωνικές εκδηλώσεις, υποδηλώνει την παρακμή της δημόσιας σφαίρας και τον θρίαμβο του «ιδιωτεύειν» (ιδιωτικού βίου).

[1] Βλ. πιο αναλυτικά το Dictionary of Sociology (1994), p. 334.

Συχνά η ιδιωτικοποίηση εκλαμβάνεται ως συνώνυμη της «οικειότητας[2]», μιας κατάστασης που θεωρείται ως κριτήριο της σύγχρονης πραγματικότητας και σηματοδοτεί την παρακμή της δημόσιας ζωής, την επιστροφή στην κοινότητα και κατόπιν στον ιδιωτικό χώρο, μέσω της αποθέωσης της (ναρκισσιστικής) έκφρασης της προσωπικότητας, της αλλοτρίωσης και της αποξένωσης από τα κοινά.

Παράλληλα, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί από πολιτικούς και οικονομικούς αναλυτές για να υποδηλώσει την «αποκρατικοποίηση» και την αποκέντρωση των κρατικών δομών. Η ιδιωτικοποίηση, ως βασικός κρίκος της θεωρίας της οικονομικής φιλελευθεροποίησης, εκλαμβάνεται ως μια σύνθετη και πολιτικά ευαίσθητη, όπως θα δούμε παρακάτω, διαδικασία που σκοπό έχει την αναθεώρηση των δημοσίων οικονομικών, την επανασύσταση και την αποκέντρωση της κρατικής διοικητικής μηχανής (decentralization), την άρση του κρατικού ελέγχου και των προϋπαρχόντων περιορισμών πάνω στην παρεχόμενη ποσότητα υπηρεσιών (deregulation), και τέλος, την απο-γραφειοκρατικοποίηση και αποφόρτισή της κατά μία έννοια.

Αυτή, ειδικότερα, η όψη της έννοιας της ιδιωτικοποίησης διασπάται σε επιμέρους σημασίες ανάλογα με τις συνθήκες στις οποίες λαμβάνει χώρα η πρακτική της ιδιωτικοποίησης, ανάλογα με το είδος των υπηρεσιών και των αγαθών προς ιδιωτικοποίηση και πολλές άλλες παραμέτρους. Για παράδειγμα πολλοί οικονομικοί αναλυτές[3] καταγράφουν ποικίλους τύπους ιδιωτικοποίησης που πραγματοποιούνται στη λογική της αγοράς, χωρίς ωστόσο να εισάγουν τον τρόπο συστηματοποίησής τους. Σύμφωνα με αυτούς η πράξη της ιδιωτικοποίησης μπορεί να αναφέρεται σε μια σύναψη συμφωνίας για τη μεταβίβαση υπηρεσιών (contracting out), σε προγράμματα με την καταβολή εγγύησης (voucher programs) καθώς και στην πώληση δημοσίων κεφαλαίων στον ιδιωτικό τομέα (sale of public assets), ενώ ο κατάλογος των μορφών ιδιωτικοποίησης δεν περιορίζεται μόνο στα παραπάνω. Οι έννοιες

---

[2] Πρβλ. την προσέγγιση του αμερικανού κοινωνιολόγου Richard Senett (1999); Ο όρος «οικειότητα» ανήκει στον τίτλο της ελληνικής έκδοσης (βλ. βιβλιογραφικές αναφορές). Ο αγγλικός τίτλος είναι "The Fall of Public Man".

[3] Όπως παραθέτει ο Johnston L. (1992) σε αναφορά του στον Pirie (1988), ο τελευταίος καταγράφει εικοσιέναν διαφορετικούς τύπους ιδιωτικοποίησης, σ. 49.

«αποκρατικοποίηση», «φιλελευθεροποίηση», «εμπορευματικοποίηση» (ή εμπορικοποίηση) αναφέρονται στο γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο θα υλοποιηθεί η πράξη της ιδιωτικοποίησης.

Πρόκειται, όπως είναι φανερό, για ένα πολύμορφο φαινόμενο που προσεγγίζεται κάτω από πολύ διαφορετικές οπτικές γωνίες από τους ερευνητές. Εάν υπάρχει κάποια ομοφωνία μεταξύ τους, αυτή έγκειται στο ότι η έννοια δεν μπορεί να τύχει μιας συστηματικής προσέγγισης εάν πρώτα δεν αποσαφηνιστούν τα εννοιολογικά στοιχεία από τα οποία αποτελείται.

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι ο όρος καθώς και οι πολιτικές τις οποίες ενεργοποίησε, παγιώθηκαν πριν μία συστηματική του αποσαφήνιση καθώς και χωρίς να είναι απολύτως γνωστή η επίδραση του φαινομένου στην κοινωνική πραγματικότητα, γεγονός που υποδηλώνει τη σημαντική πολιτική και οικονομική επένδυση στο φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης.

Συνεπώς η ιδιωτικοποίηση ως έννοια, καθώς επιδέχεται πολλές και διαφορετικές ερμηνείες, είναι αρκετά ευρεία, γεγονός που απαιτεί να λαμβάνουν σοβαρά υπ'όψη τους όσοι έχουν την ευθύνη των στρατηγικών επιλογών εφαρμογής μεθόδων ιδιωτικοποίησης, κυρίως στον ευάλωτο χώρο του κοινωνικού ελέγχου στον οποίο τα τελευταία χρόνια επαναεισχωρεί δυναμικότερα αυτή τη φορά το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης. Η ιδιωτικοποίηση εδώ παραπέμπει στην ανάδειξη νέων φορέων (επίσημων ή ανεπίσημων, κερδοσκοπικών ή μη-κερδοσκοπικών) που αναλαμβάνουν ρόλους και ευθύνες άσκησης κοινωνικού ελέγχου και νέων τρόπων δραστηριοποίησής τους μέσα στα πλαίσια της πρόληψης των εγκλημάτων. Ιδιαίτερα όσον αφορά στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής, η ιδιωτικοποίηση περιλαμβάνει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι μεριμνούν για την προστασία τους ιδιωτικά ή συλλογικά[4].

Στα πλαίσια αυτά η έννοια συναντάται σε δύο κυρίως διαφορετικά επίπεδα: σε ένα πρώτο επίπεδο, η ιδιωτικοποίηση αναφέρεται στην αύξηση της συμμετοχής της κοινότητας στην αντεγκληματική πολιτική και στην ενεργοποίησή

[4] Βλ. Τσήτσουρα Α. (1988), σ. 37, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην περιστασιακή πρόληψη.

της ώστε να συντελέσει αποτελεσματικά στην εφαρμογή εξωποινικής ή κοινωνικής[5] πρόληψης. Παραδείγματα αυτής της ενεργοποίησης θα μπορούσαν να είναι τα τοπικά συμβούλια πρόληψης, η εκ περιτροπής επιτήρηση του χώρου της γειτονιάς από εθελοντές πολίτες κ.ά. Επίσης αναφέρεται στην ανάληψη πρωτοβουλιών από μέρους της κοινότητας για την επίλυση των τοπικών κοινωνικών προβλημάτων, με άλλα λόγια αναφέρεται στο αίτημα της αυτορρύθμισης[6] των συγκρούσεων των κοινωνικών ομάδων με σκοπό την αποφυγή της ανάμειξης του επίσημου συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και των στιγματιστικών συνεπειών του (για παράδειγμα, η διαπροσωπική επίλυση της διαφοράς μεταξύ του ιδιοκτήτη ενός καταστήματος και του κλέφτη του καταστήματος - shop-lifter).

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η έννοια γίνεται συνώνυμη με την εμπορικοποίηση (ή εμπορευματοποίηση) συγκεκριμένων τομέων του κοινωνικού ελέγχου με σκοπό την επίτευξη κέρδους. Αυτή η όψη του φαινομένου συνιστά μια οικονομική στρατηγική προσανατολισμένη φυσικά σε οικονομικές απολαβές και στο επιχειρηματικό πνεύμα καθώς προϋποθέτει την ανάληψη από ιδιωτικές επιχειρήσεις, μέρους της εξουσίας που πριν ανήκε στην αποκλειστική δικαιοδοσία της κρατικής μηχανής, για τη διαχείριση τμημάτων της ποινικής δικαιοσύνης. Η συμβολή και οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων αυτών, που επεκτείνονται συνεχώς ως προς το πλήθος των τομέων προστασίας αλλά και ως προς το πλήθος των πελατών τους, αποτελούν αντικείμενα συζήτησης και κριτικής.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε ένα τρίτο επίπεδο το οποίο θα μπορούσε να το αποτελεί το φαινόμενο vigilantes[7], φαινόμενο που

---

[5] Βλ. Τσήτσουρα Α. ό.π.; επίσης βλ. Σπινέλλη Κ. Δ. (1982), σσ. για μια συστηματοποίηση των διαφόρων μορφών προλήψεως, σσ. 80-116. Σύμφωνα με την Κ. Σπινέλλη, η εξωποινική ή κοινωνική πρόληψη εστιάζεται στην ανάγκη εξεύρεσης διαδικασιών ικανών να περιορίσουν από μόνες τους το έγκλημα (σ. 82) και περιλαμβάνει (α) τη δράση κοινωνικοποιητικών θεσμών για την εσωτερίκευση κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών από τα άτομα, (β) τα προγράμματα που ενισχύουν τους όρους του κοινωνικού περιβάλλοντος των ατόμων με σκοπό την αποδυνάμωση των εγκληματικών προτύπων και (γ) τα τεχνικά μέσα που περιορίζουν τις ευκαιρίες για διάπραξη εγκληματικών πράξεων.

[6] Πρβλ. Σπινέλλη Κ. Δ. (1982), σ. 81.

[7] Βλ. Johnston L. (1992), σσ. 12-16, και Johnston L. (1996), σσ. 220-281, για μια εννοιολογική προσέγγιση και περιγραφή του φαινομένου.

περιλαμβάνει την ανάληψη δράσης (πρόληψης) ή αντίδρασης από ιδιώτες (μεμονωμένους πολίτες) απέναντι στο έγκλημα. Η δράση αυτή προϋποθέτει τη σύσταση ομάδων εθελοντών πολιτών με σκοπό την ανεπίσημη ρύθμιση της παραβατικής ή παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς με κάθε τρόπο, ακόμη και με την απειλή χρήσης βίας. Ωστόσο η σύσταση και η ανεξέλεγκτη δραστηριοποίηση τέτοιων ομάδων επιφυλάσσει κινδύνους καθώς αντί της πρόληψης που επιδιώκουν είναι δυνατό να οδηγηθούν στην αυτοδικία και στη διάπραξη εγκλημάτων.

Στην παρούσα εργασία δεν θα ασχοληθούμε με αυτές τις μορφές παρά μόνο με την ιδιωτικοποίηση ως τη διαδικασία μεταφοράς στον ιδιωτικό τομέα αρμοδιοτήτων και εξουσιών που πριν ανήκαν στον δημόσιο τομέα. Θα επικεντρώσουμε ειδικότερα στην ιδιωτικοποίηση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που είναι υπεύθυνοι για την πρόληψη και εξιχνίαση της εγκληματικότητας, καθώς και με εκείνους που αναλαμβάνουν την εκτέλεση των ποινών των παραβατών.

Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού του φαινομένου, λοιπόν, θα λέγαμε ότι, με γενικούς όρους, η ιδιωτικοποίηση παραπέμπει στην πράξη του περιορισμού του ρόλου του κράτους, ή της επέκτασης του ρόλου του ιδιωτικού τομέα, που υλοποιείται μέσα από μια δραστηριότητα ή μέσα από την ιδιοκτησία κεφαλαίων.

Το θέμα της ιδιωτικοποίησης συναρτήθηκε με τις φιλοσοφίες που ιστορικά αναπτύχθηκαν σχετικά με την έννοια του κράτους και τις κρατικές εξουσίες. Ιστορικά, κυρίως στις βιομηχανικές αλλά και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, έχουν σημειωθεί πολλές και σημαντικές αλλαγές στο ρόλο του κράτους όσον αφορά στη δημόσια ιδιοκτησία και στο πεδίο δράσης του κοινωνικού του χαρακτήρα. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν τόσο το μέγεθος όσο και το εύρος καθώς και τις λειτουργίες της κρατικής μηχανής. Αφορούσαν επίσης σημαντικά γεγονότα, όπως την αλλαγή των ορίων της ιδιοκτησίας μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, την πραγματοποίηση μεγάλων προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης και την επανεκτίμηση της φύσης και του περιεχομένου του προνοιακού χαρακτήρα του κράτους. Γεγονότα δηλαδή τα οποία είναι ξεχωριστής

σημασίας για την κατανόηση του πεδίου δράσης του κράτους σε κάθε κοινωνία. Γενικά, "... η ιδιωτικοποίηση παίρνει πολλές μορφές, ανάλογα με τους μακρόχρονους ή βραχύχρονους στόχους του κράτους, το πλαίσιο της αγοράς, τις παραδόσεις και τις συνήθειες, τη συνεχώς εξελισσόμενη κοινή γνώμη και, τέλος, την έκταση και την αποτελεσματικότητα ποικίλων αντιστάσεων που τυχόν έχει να αντιμετωπίσει...[8]".

[8] Βλ. Spulber N., ό.π., σ. 154.

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

1.1 Κριτική των κρατικών μηχανισμών και διείσδυση της ιδιωτικοποίησης. Η κρίση του «κοινωνικού κράτους» και οι συνέπειές της

Από το 1920 ακόμη, και μέχρι το 1980 περίπου, όλες οι ευρωπαϊκές χώρες γνώρισαν μια μεγάλη επέκταση των λειτουργιών του κράτους με στόχο την καλύτερη ανακατανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Ιδιαίτερα, κατά την μεταπολεμική περίοδο, και κυρίως στη Δυτική Ευρώπη, το κράτος ανέλαβε έναν κυρίαρχο ρόλο προσανατολισμένο στην οικονομική ανάπτυξη. Η προσπάθεια αυτή προσανατολίστηκε στην οικοδόμηση ενός δημόσιου συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, που έμεινε γνωστό ως "κράτος πρόνοιας". Εκείνη την εποχή, και λόγω της βαθιάς κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, τέτοια συστήματα αναπτύχθηκαν σε όλες τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες. Το κράτος πρόνοιας περιελάμβανε, από τη μία πλευρά, προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης που αποσκοπούσαν στο να αποτρέψουν τους κύκλους φτώχειας που απειλούσαν με πολλούς τρόπους τον εργαζόμενο πληθυσμό, και από την άλλη, συμφωνίες παροχής δημόσιας βοήθειας στους ανήμπορους.

Η ανάπτυξη του κράτους ήταν σύμφωνη με τις αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκε η δημιουργία του και κυρίως στην αρχή ότι το κράτος είναι η μεγαλύτερη δημόσια αρχή που εμπεριέχει όλες τις εξουσίες. Οι εξουσίες που λειτουργούν μέσα στο πεδίο δράσης της είναι κατώτερες από αυτήν. Οι ιδιωτικές εξουσίες μπορούν να υπάρχουν μόνο μετά από κρατική εξουσιοδότηση, κατά την κρίση του κράτους και μόνο αν δεν συγκρούονται με την κοινωνική ειρήνη[9].

Ωστόσο, η ανάδυση του «κοινωνικού κράτους» και οι κοινωνικές αλλαγές που αυτό σηματοδότησε δεν άργησαν να προκαλέσουν έντονη κριτική (που ξεκίνησε ήδη από τη δεκαετία του '60) και στροφή των αντιλήψεων, από τον ευεργετικό του χαρακτήρα προς τις αδυναμίες και τις συνέπειές του. Έτσι βλέπουμε ότι "ενώ αρχικά οι παροχές του κράτους προς τους πολίτες και το ενδιαφέρον για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων θεωρούντο πρόοδος,

[9] Βλ. Shearing & Stenning (1987), σσ. 11.

άρχισε βαθμιαία η μεταστροφή των αντιλήψεων, λόγω της αύξησης των δημοσίων δαπανών, της γραφειοκρατικοποίησης που προκλήθηκε, και της εκνομίκευσης των βιοτικών σχέσεων"[10].

Στο χώρο της οικονομίας, η ανάλυση της προβληματικής της ιδιωτικοποίησης επικεντρώθηκε στη μετάβαση από την «προνοιακή» στη «νεοφιλελεύθερη» πολιτική. Έτσι και ενώ η αυξημένη παρουσία και παρέμβαση του κράτους ήταν κυρίαρχη, δεν μπόρεσε να αποβεί αποτελεσματική αλλά κυρίως δεν μπόρεσε να προβλέψει σε ικανοποιητικό βαθμό τα γεγονότα που ακολούθησαν. Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70 (που είχε άμεση σχέση με τις ενεργειακές κρίσεις του 1973 και του 1979) επέφερε οικονομική ύφεση που ανέκοψε την ως τότε περίοδο «ευημερίας» και οδήγησε τα κράτη να αναπροσδιορίσουν τους στόχους τους προς την οικονομική ανάπτυξη και τον ανταγωνισμό. Η συνεχής αύξηση και σε πολλούς τομείς των λειτουργιών του κράτους όσον αφορά στους πόρους που κινητοποίησε για τους επεκτατικούς στόχους και τις υπηρεσίες του, και οι γενικότερες επιδράσεις των ιδεολογιών γύρω από την ικανότητά του να υπερβεί τις ατέλειες των κρατικοποιήσεων, οι τεχνολογικές καθυστερήσεις, η επιμονή της ανεργίας όπως και η απειλή και οι συνέπειες της φτώχειας, όλα είναι γεγονότα που άρχισαν να προκαλούν ανησυχίες και αμφιβολίες παντού από το 1980 και μετά. Παρόμοια προβλήματα απασχολούσαν, όχι μόνο τα καπιταλιστικά κράτη αλλά, και τα σοσιαλιστικά.

Ως συνέπεια των παραπάνω, οι πολιτικές προτεραιότητες μετατέθηκαν από κοινωνικούς στόχους σε οικονομικά μεγέθη και δείκτες, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στη μείωση του πληθωρισμού. Τη νέα κατάσταση, που συνεχώς επιδεινωνόταν, ενίσχυσε και το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης.

Η παγκοσμιοποίηση του οικονομικού ανταγωνισμού προτάχθηκε ως πανάκεια και ελιξίριο της ευημερίας, καθώς ξεκίνησε στο όνομα μιας καλύτερης ανακατανομής του πλούτου. Σύντομα ωστόσο, αποδείχτηκε ευεργετική για το χώρο της οικονομίας, και κυρίως για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις που τον

[10] Βλ. Λαμπροπούλου Έ. (1999), σ. 300, σχετικά με την "ρυθμιστική κρίση" που επήλθε στο δίκαιο και συνδέθηκε με την επέκταση του κοινωνικού κράτους.

κατευθύνουν, αλλά απειλητική για την κοινωνική συνοχή και την ισορροπία των σχέσεων.

Μέσα στο πλαίσιο του νέου παγκόσμιου συστήματος παραγωγής και ανταγωνισμού των μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών, το κοινωνικό κράτος δέχθηκε πιέσεις για να εγκαταλείψει τους ως τότε φιλόδοξους αναδιανεμητικούς του στόχους και να περιορίσει τις κοινωνικές του δαπάνες. Ο περιορισμός και η «λιτότητα» αυτή του κοινωνικού κράτους δεν υπονοεί βέβαια και τον περιορισμό της παρέμβασης του κράτους (αντίθετα πρόκειται για ενίσχυσή του μέσα από την επιλεκτική του λειτουργία στους τομείς που το ίδιο θέτει ως σημαντικούς) αλλά για μια μετατόπιση δημόσιου πλούτου και δράσης από το πεδίο του κοινωνικού στο πεδίο του οικονομικού. Πρόκειται δηλαδή για ανακατανομή των δαπανών του κράτους προς όφελος του ιδιωτικού κεφαλαίου.

Η πολιτική αυτή αδυναμία σηματοδοτείται και ενισχύεται καθώς η κυβερνητική πολιτική και ιδεολογία προσχωρεί βαθμιαία στις νεοφιλελεύθερες αξίες. Η νεοφιλελεύθερη στρατηγική, που τείνει να γίνει σήμερα η κυρίαρχη τάση σε ολόκληρο τον πλανήτη, υποστηρίζει ότι η δημοσιονομική κρίση που γνωρίζουν τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη οφείλεται, αφενός στην άμετρη ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας που κάνει αλόγιστες δημόσιες δαπάνες και παρεμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη, και αφετέρου, στην απώλεια ανταγωνιστικότητας των κρατικών επιχειρήσεων και των υπηρεσιών που προσφέρουν. Για να ξαναγίνει πάλι το κράτος ανταγωνιστικό θα πρέπει πρώτα να γίνει «λιγότερο», μικρότερο κράτος, απαλλαγμένο δηλαδή από περιττές δαπάνες.

Η επιρροή της οικονομικής σκέψης θεωρητικών, όπως ο F. A. Hayek, στην κοινωνία και την πολιτική είχαν σαν αποτέλεσμα η ιδέα του «λιγότερου» κράτους να βρει πολλούς υποστηρικτές. Κατά τον Hayek, η αυξημένη κρατική παρέμβαση απειλεί την ελευθερία του ατόμου, καθώς, ιδιαίτερα όσον αφορά στην Πρόνοια, ξεπερνάει τα όρια του νόμου και δεν αφήνει τις δυνάμεις της αγοράς να δράσουν αυθόρμητα και να επιτύχουν την ισορροπία. Κυβερνήσεις όπως του R. Reagan στις ΗΠΑ και της M. Thatcher στο Ην. Βασίλειο υλοποίησαν αυτές τις ιδέες αποδομώντας το κράτος πρόνοιας και προάγοντας την αξία της

«οικονομικής ελευθερίας». Η ρητορική του «λιγότερου» κράτους ωστόσο, ενώ έδινε έμφαση στην απόσυρση του κράτους από κοινωνικά προγράμματα όπως η υγεία και η πρόνοια, στον τομέα του ελέγχου της εγκληματικότητας, στόχευε στην επέκταση και ισχυροποίησή του.

Τα μέτρα που πάρθηκαν, από τότε μέχρι τώρα, και αφορούσαν την μαζική ιδιωτικοποίηση δημοσίων επιχειρήσεων στη Δυτική Ευρώπη, καθώς και οι αλλαγές στο πεδίο δράσης των προνοιακών προγραμμάτων, κυρίως στις Η.Π.Α., μεταφέρουν την προοπτική του περιορισμού των λειτουργιών του κράτους και της προώθησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Ουσιαστικά η πρόταση της ιδιωτικοποίησης θα σήμαινε την «αποκρατικοποίηση» και την ταυτόχρονη ενίσχυση των δυνάμεων της αγοράς ώστε οι ιδιωτικές επιχειρήσεις να δρουν ανταγωνιστικά.

Το ενδιαφέρον για ιδιωτικοποιήσεις υπήρξε από νωρίς έντονο στο Ηνωμένο Βασίλειο, ωστόσο τα τελευταία χρόνια σχετικές δραστηριότητες έχουν ενταθεί και σε άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κίνητρα για αυτήν την επέκταση στάθηκαν οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις καθώς και το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Κοινής Αγοράς[11] το οποίο ενδιαφέρεται για την κατάλυση των οικονομικών συνόρων για το εμπόριο ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Μεταξύ άλλων, το πρόγραμμα της Κοινής Αγοράς οδήγησε σε στρατηγικές σχεδιασμένες να προωθήσουν κρατικά μονοπώλια σε ανταγωνισμό, όπως τις τηλεπικοινωνίες, την ενέργεια, τις μεταφορές, τα ταχυδρομεία, τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και άλλους τομείς. Ένας επιπλέον παράγοντας που κινητοποιεί το μεγάλο κεφάλαιο είναι η τεχνολογική εξέλιξη που εισάγει την προοπτική του ανταγωνισμού στις αγορές που μέχρι τότε συνιστούσαν μονοπώλια. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί σήμερα, και στην Ελλάδα, ο χώρος των τηλεπικοινωνιών.

[11] Βλ. Καζάκος Π. (1993), σσ. 297-325.

1.2 Η σύγκρουση της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας

Η κρατικοποίηση αποτέλεσε μια κοινωνική διαδικασία που αναπόφευκτα ανέκυψε ως απάντηση στον συνεχώς διευρυνόμενο καταμερισμό της εργασίας, στην πολυπλοκότητα της κοινωνικής ζωής[12] και στις σύγχρονες οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις, αλλά και ως αίτημα των πολιτών για κοινωνική ευημερία. Ωστόσο άμεσα συνδεδεμένη με την διαδικασία αυτή είναι η επέκταση των κανόνων δικαίου σε όλο και περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής, καθώς οι νέες κοινωνικές ανάγκες, οι νέες δραστηριότητες και τα νέα προβλήματα που αυτές δημιουργούν, επιβάλλεται να ενταχθούν σε ρυθμιστικά πλαίσια. Κατά τον J. Habermas οι παραπάνω εξελίξεις, που συντελέστηκαν σε τέσσερις φάσεις[13] ιστορικής εξέλιξης και δημιουργίας του σύγχρονου κράτους, οδήγησαν στη σημερινή σύγκρουση μεταξύ της ιδιωτικής και της δημόσιας σφαίρας. Η σύγκρουση αυτή διαφαίνεται και από την έκδηλη αμφίρροπη διάθεση που κυριαρχεί γύρω από το γεγονός της παρέμβασης του κράτους στην κοινωνική ζωή. Ο Habermas ερμηνεύει αυτή τη σύγκρουση ως απόρροια της επέκτασης των κανόνων δικαίου υπογραμμίζοντας ότι "η αύξηση των δικαιικών κανόνων είχε ως συνέπεια την αποϊδιωτικοποίηση των συγκρούσεων, την αποπολιτικοποίησή τους, την αποικιοποίηση του βιόκοσμου και την απώλεια της ικανότητας αυτορρύθμισης"[14]. Το πλέγμα αυτών των εξελίξεων, από τη μία πλευρά, οδήγησε μεν στην κατοχύρωση των πολιτικών δικαιωμάτων του πολίτη, ωστόσο από την άλλη, περιόρισε την ουσιαστική πολιτική συμμετοχή του. Αυτό έγινε διότι τη δημιουργία του κοινωνικού κράτους συνόδευσε ένα πλήθος γραφειοκρατικών δομών που κατέστησαν τον πολίτη πελάτη τους "ώστε να κάνει ανεκτή τη μη

---

[12] Βλ. Έ. Λαμπροπούλου (1999), σ. 301.

[13] Βλ. Τις αναφορές στον J. Habermas στο Έ. Λαμπροπούλου, ό.π., σσ. 302-307. Όπως τονίζεται, οι τέσσερις αυτές φάσεις περιγράφουν την εξέλιξη και το πέρασμα από το αστικό κράτος (πρώτη φάση) στο αστικό κράτος δικαίου (δεύτερη) και κατόπιν στο δημοκρατικό κράτος δικαίου (τρίτη), το οποίο σηματοδοτείται από τη δημιουργία της «κοινωνίας πολιτών» μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες, και καταλήγει στο κοινωνικό κράτος δικαίου (τέταρτη), φάση η οποία χαρακτηρίζεται από την προσδοκία για κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική ενσωμάτωση.

[14] Ό.π., σσ. 304-305, όπου περιγράφεται ότι τα κοινωνικά συστήματα χάνουν τη δυνατότητα ιδιωτικής επίλυσης των διαφορών τους, καθώς οι τελευταίες ανατίθενται σε επίσημους κρατικούς μηχανισμούς, αναδιατυπώνονται και αποσυνδέονται από το κοινωνικό τους υπόβαθρο, ενώ ταυτόχρονα διαμεσολαβούνται από μηχανισμούς, όπως το χρήμα και η ισχύς, ανεξάρτητους από τη συνεννόηση και την ηθική, βασικές διαδικασίες αναπαραγωγής του βιόκοσμου. Οι συνέπειες αυτών διαδικασιών εκδηλώνονται ως διαταραχές της κοινωνικής ζωής (π.χ. κοινωνική ανομία, ψυχική ασθένεια, απώλεια του νοήματος της ζωής).

συμμετοχή του στην ουσιαστική λήψη πολιτικών αποφάσεων. Παράλληλα, για να εξισορροπήσει την αποξενωτική εργασία την οποία βίωνε ο εργαζόμενος, τον παρώθησε στο ρόλο του καταναλωτή[15]. Οι νέοι ρόλοι του ατόμου, δηλ. του πελάτη και του καταναλωτή δημιούργησαν περαιτέρω συγκρούσεις και κοινωνικές ανισότητες, όπως θα διαφανεί στη συνέχεια.

Η τάση των ιδιωτικοποιήσεων αποτελεί και η ίδια ένα μέσο ικανοποίησης των απαιτήσεων και των αναγκών των πελατών και των καταναλωτών για να εξισορροπήσουν τα μειονεκτήματα και να μειώσουν τις συνέπειες των συγκρούσεων της σύγχρονης κοινωνικής ζωής.

Ως συνέπεια των παραπάνω, η ιδιωτικοποίηση δεν εμφανίστηκε μόνο ως οικονομική αναγκαιότητα, για την εξεύρεση δηλαδή πόρων που το κράτος δεν μπορούσε να διαθέσει, αλλά εμφανίστηκε και ως σήμα των πολιτών που σταμάτησαν πλέον να πιστεύουν στην αποτελεσματικότητα του κράτους όσον αφορά στην παροχή δημόσιων αγαθών. Η ιδιωτικοποίηση, όπως και η αντίθετή της κρατικοποίηση, είναι ένα μέσο επαναπροσδιορισμού του φάσματος και των λειτουργιών του κράτους. Αποσκοπεί, όχι μόνο να αλλάξει σχέσεις ιδιοκτησίας και να μετατοπίσει τα όρια μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, αλλά και να μειώσει το ρόλο του κράτους και να επαναπροσδιορίσει τους στόχους του[16].

Όπως είναι φυσικό, το δημόσιο και το ιδιωτικό αποτελούν δύο «αντιμαχόμενες» σφαίρες που παρουσιάζουν έντονες διαφοροποιήσεις. Για να κατανοήσουμε την παραπάνω σύγκρουση θα ήταν χρήσιμη μια σύντομη αντιπαράθεση των πλεονεκτημάτων που προβάλλονται από τους υπέρμαχους της ιδιωτικοποίησης με τις επιφυλάξεις ορισμένων θεωρητικών απέναντί της.

Από τη μία πλευρά, και όπως είδαμε, η ιδιωτικοποίηση αφορά μία απομάκρυνση από κρατικές παρεμβάσεις προς την οικονομική ανάπτυξη, η οποία πλέον εναπόκειται στις δυνάμεις της αγοράς. Οι υπέρμαχοί[17] της τονίζουν την πληθώρα των πλεονεκτημάτων αυτής της πολιτικής επιλογής. Σε ένα πρώτο επίπεδο, τα κίνητρα για την διενέργεια ιδιωτικοποιήσεων οφείλονται σε πληθώρα

[15] Βλ. Λαμπροπούλου Έ., ό.π., σσ. 305-306.
[16] Βλ. Spulber N. (1997), σ. 160.
[17] Βλ. Moore J. (1986), σσ. 78-93; Beesley M. E. (1992).

παραγόντων[18]. Έτσι, για παράδειγμα, η δυσαρέσκεια του κοινού για τη λειτουργία του δημόσιου τομέα, η επιθυμία για λιγότερη γραφειοκρατία και περισσότερη ελαστικότητα (όσον αφορά το προσωπικό ή τις τεχνολογικές καινοτομίες, κ.ά.) και η επιθυμία για τη μείωση του κόστους, είναι μερικοί από τους παράγοντες που κινητοποίησαν πολιτικές ιδιωτικοποιήσεων. Υποστηρίζεται ότι η ιδιωτικοποίηση εισάγει τον ανταγωνισμό απέναντι στο κρατικό μονοπώλιο προκαλώντας θετικές αλλαγές στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών που καταλήγουν προς το συμφέρον των πελατών. Έτσι, η βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών και η δυνατότητα των πελατών να επιλέξουν μόνοι τους εκείνον που τις παρέχει, όπως αυτοί επιθυμούν, είναι σημαντικά πλεονεκτήματα. Μέσα από αυτή τη σειρά επιχειρημάτων είναι διάχυτη η ιδεολογία που τα τελευταία χρόνια εξαπλώνεται όλο και περισσότερο και καταλήγει να ευνοεί το «λιγότερο» κράτος.

Ως στρατηγική του κράτους η ιδιωτικοποίηση αποσκοπεί στο να μειώσει τον κοινωνικό ρόλο της κυβέρνησης, δηλαδή να μειώσει τις περιττές δαπάνες της, να εξαφανίσει το έλλειμμά της, να ρευστοποιήσει τη δημόσια ιδιοκτησία, να χρησιμοποιήσει ιδιωτικούς οργανισμούς για την παροχή δημοσίων υπηρεσιών, να ελαχιστοποιήσει τις προνοιακές παροχές και να περιορίσει τις κρατικές παρεμβάσεις στην οικονομία, με σκοπό την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επιχειρήσεων και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους. Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους κύκλους, και όπως τονίζει στην κριτική του γι' αυτούς ο Τ. Φωτόπουλος "οι ιδιωτικοποιήσεις υποτίθεται ότι βελτιώνουν τόσο την παραγωγική αποτελεσματικότητα (με την έννοια της ελαχιστοποίησης του κόστους παραγωγής) όσο και την αποτελεσματικότητα της κατανομής των παραγωγικών πόρων (με την έννοια της διαμόρφωσης τιμών που αντανακλούν το κόστος παραγωγής)"[19]. Σημαντικό επιχείρημα των υπέρμαχων των ιδιωτικοποιήσεων αποτελεί, τέλος, ο απώτερος κοινωνικός στόχος τους που είναι

[18] Πρβλ. Nightingale D. S. – Pindus N., σσ. 9-10.
[19] Βλ. Φωτόπουλος Τ. (1993), σ. 79.

ο «λαϊκός καπιταλισμός[20]», στόχος που ευαγγελίζεται την εξάπλωση του πλούτου και την αναδιανομή της εθνικής περιουσίας στους ιδιώτες πολίτες. Χαρακτηριστικό στοιχείο της σύγχρονης συζήτησης για την ιδιωτικοποίηση είναι το γεγονός ότι η τελευταία έχει κερδίσει πολύ γρήγορα ευρεία αποδοχή σε όλο σχεδόν τον κόσμο, ωστόσο απομένει να δούμε αν και με ποιο τρόπο θα δικαιωθεί ο λεγόμενος «λαϊκός καπιταλισμός».

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν επιφυλάξεις και έντονες κριτικές απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις. Σύμφωνα με αυτές, ο ορισμός της επιχείρησης μας υπογραμμίζει ότι πρόκειται για ένα χώρο οργανωμένης δραστηριότητας με σκοπό το κέρδος. Έτσι, καθώς βασική στρατηγική μιας ιδιωτικής επιχείρησης είναι η πρόκληση της μείωσης του κόστους και μεγιστοποίησης του κέρδους, οι κυριότερες ανησυχίες που αντιπροσωπεύουν μια επιφυλακτική στάση έναντι των ιδιωτικοποιήσεων, αφορούν κυρίως το ζήτημα της βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών[21].

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο, μία από τις κυριότερες κριτικές που ασκείται στις ιδιωτικοποιήσεις είναι το γεγονός της εγκατάλειψης εκ μέρους του κράτους της ευθύνης του για την επιμέλεια των δημόσιων πόρων και της παραχώρησής τους σε ιδιωτικούς φορείς, γεγονός που απειλεί τις οικονομικές προτεραιότητες και την κυριαρχία του κρατικού ελέγχου. Ταυτόχρονα, είναι εύλογο ότι τα κέρδη των επιχειρήσεων από τη μείωση του κόστους ενώ άλλοτε κατευθύνονταν στους δικαιούχους φορολογούμενους για υπηρεσίες που παρείχε το κράτος ως δημόσια αγαθά, τώρα καταλήγουν στους ιδιώτες. Δεν θα ήταν ίσως υπερβολή να τονίσουμε και τις πιθανότητες διαφθοράς και απάτης στα πλαίσια της δράσης ανεξέλεγκτων ιδιωτικών επιχειρήσεων σε μια ελεύθερη αγορά, πρακτική που προκαλεί ζημίες τόσο στο κράτος όσο και στους καταναλωτές. Παράλληλα, οι ανησυχίες στρέφονται και προς την πιθανότητα απώλειας σημαντικού ποσοστού θέσεων εργασίας των υπαλλήλων που άλλοτε απασχολούνταν στο δημόσιο

[20] Βλ. Φωτόπουλος Τ., ό.π., σ. 81. Ο «λαϊκός καπιταλισμός» έχει ως στόχο την ευρύτερη συμμετοχή των πολιτών στη μετοχική ιδιοκτησία και κατ' επέκταση στην ιδιοκτησία του εθνικού πλούτου.
[21] Βλ. Λάιος Ι. (1993), σσ. 75-76.

τομέα[22]. Όπως είναι εμφανές, η ιδιωτικοποίηση, ως στρατηγική, αφορά μια μετατόπιση στην οικονομική δύναμη. Είναι εύλογο ότι ευνοεί περισσότερο το ρόλο των ιδιωτικών επενδύσεων (ίσως και των πολυεθνικών) ενώ αγνοεί (αν όχι αδιαφορεί για) το ρόλο της απασχόλησης, των δικαιωμάτων των εργαζομένων, των μισθών τους και της συλλογικής διαπραγμάτευσης των σωματείων τους. Ενώ τα «δικαιώματα» αυτά αποτέλεσαν τη βάση του "κράτους πρόνοιας" και της κοινωνικής συμφωνίας της μεταπολεμικής περιόδου, σήμερα θεωρούνται εμπόδια που απειλούν τον ευρωπαϊκό ανταγωνισμό.

Το παραπάνω αποτελεί το σημαντικότερο ζήτημα της κριτικής κατά των ιδιωτικοποιήσεων, το γεγονός δηλαδή ότι μέσω της ιδιωτικοποίησης το κράτος απαλλάσσεται του χρέους και των ευθυνών που είχε μεταπολεμικά αναλάβει για την παροχή αγαθών και υπηρεσιών, χρέη που εσωτερικεύτηκαν ως «δικαιώματα» και «κοινωνικές κατακτήσεις». Οι κυβερνήσεις τότε είχαν αναλάβει να συγκρατήσουν και να ελέγξουν τους οικονομικούς κύκλους, ωστόσο σήμερα συγκροτούν ένα δίκτυο πελατειακών σχέσεων[23] στο οποίο τα άτομα χάνουν την ιδιότητά τους ως πολίτες (σύμφωνα με τον Habermas, όπως είδαμε παραπάνω) και μετατρέπονται σε πελάτες και καταναλωτές. Ωστόσο τα αγαθά, η παροχή των οποίων άλλοτε πήγαζε υποχρεωτικά από το κράτος, γίνονται εμπορεύματα και εγκλωβίζονται σε αγορές στις οποίες δεν μπορούν να συμμετέχουν παρά μόνο εκείνοι που έχουν την οικονομική δυνατότητα. Η πρακτική αυτή, μέσα από την ταχύτατη πρόοδο του αχαλίνωτου καταναλωτισμού, κατατείνει στην αναπαραγωγή των υπαρχουσών κοινωνικών ανισοτήτων και στη διατήρηση των κυριάρχων εκμεταλλευτικών σχέσεων μέσα σε κάθε κοινωνία. Χαρακτηριστικά τέτοια «εμπορεύματα» αποτελούν η εκπαίδευση (με την ανάδειξη ιδιωτικών ΑΕΙ), η κοινωνική ασφάλιση, η σύνταξη, η υγεία, ακόμη και η προστασία (με την ανάδειξη ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας).

Τέλος, σημαντικές επιπτώσεις των ιδιωτικοποιήσεων στο κοινωνικό σύνολο αποτελεί, από τη μία, το γεγονός της εκ των πραγμάτων μείωσης της δύναμης της κοινότητας να συμμετάσχει στα κοινά και να διεκδικήσει συλλογικά

[22] Βλ. Λάιος Ι., ό.π. σ. 76.
[23] Βλ. Λαμπροπούλου Έ. (1999), σ. 306.

συμφέροντα. Αυτό είναι εύλογο καθώς η εγκατάλειψη ρόλων του δημοσίου και η ανάληψή τους από τον ιδιωτικό τομέα προκαλεί διάσπαση των συλλογικοτήτων (π.χ. εργατικών σωματείων). Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να αγνοηθεί η πιθανότητα της απειλής του απορρήτου ιδιωτικών πληροφοριών και της κακής χρήσης αυτών από ιδιωτικούς φορείς που τα διατηρούν.

Ο ρόλος του κράτους είναι ιδιαίτερα σημαντικός όταν στηρίζει και ενισχύει τις πρακτικές ιδιωτικοποιήσεων. Το σημαντικό εδώ είναι ότι η ιδιωτικοποίηση προκύπτει ως προσπάθεια εξυγίανσης ενός συστήματος που υπόκειται σε κρίση. Η κρίση αυτή αντί να αναχθεί στο κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο από το οποίο προέκυψε, όπως είναι για παράδειγμα η ανάγκη του κεφαλαίου να επεκταθεί, "ερμηνεύεται μονόπλευρα σαν κρίση του αστικού κράτους, που απορρέει από την «ίδια τη φύση του κράτους», το οποίο δεν είναι σε θέση να λύσει με αυτοματισμούς τα προβλήματα, όπως το «καταφέρνει» η αγορά"[24]. Το κράτος διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στις νέες αυτές διαδικασίες, καθώς αυτό είναι κυρίως υπεύθυνο να εξασφαλίζει ότι οι δημόσιες υπηρεσίες θα είναι αποτελεσματικές, είτε παρέχονται από το ίδιο είτε όχι. Για το λόγο αυτό διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο και στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς επαναπροσδιορίζει την παρουσία του και τα όρια παρέμβασής του, από την επίτευξη στόχων εξισωτικών και κοινωνικής δικαιοσύνης, προς στόχους μείωσης των δημοσίων ελλειμμάτων και του πληθωρισμού και αύξησης της ανταγωνιστικότητας των ιδιωτικών κεφαλαίων, αδιαφορώντας για τις συνέπειες των διαδικασιών αυτών στο βιοτικό επίπεδο «ευάλωτων» κοινωνικών ομάδων.

Η ιδιωτικοποίηση εγείρει σημαντικά ζητήματα γύρω από την κατεύθυνση της οικονομικής πολιτικής κάθε κράτους, πολιτικής που δεν εκτείνεται μόνο σε στενά και στατικά οικονομικά πλαίσια, που αφορούν αποτελεσματικότητα και κέρδη, αλλά περιβάλλει θέματα που μακροχρόνια επηρεάζουν τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, όπως επιπτώσεις στη διανομή εισοδήματος, επιπτώσεις στις παροχές του κοινωνικού κράτους και άλλα. Υπάρχει μάλιστα μεγάλη

[24] Βλ. Κοτζιάς Ν. (1993), σ. 434.

επιφυλακτικότητα για το αν η ιδιωτικοποίηση θα μπορέσει να προωθήσει την οικονομική ευημερία και να διατηρήσει ταυτόχρονα την κοινωνική συνοχή. Είναι σαφές ότι αυτό υπονοεί για το κράτος την απώλεια σε κάποιο βαθμό του διαχειριστικού ελέγχου, ωστόσο το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις θα πρέπει να λειτουργούν εξαρτάται από τη δύναμη και τη θέληση του κράτους, το οποίο θέτει τους κανονισμούς. Οι οικονομολόγοι έχουν παράσχει τη λογική και τα επιχειρήματα που ευνοούν την ιδιωτικοποίηση, αλλά επαφίεται στους πολιτικούς, που επηρεάζονται από διάφορες ομάδες συμφερόντων, να πάρουν τις αποφάσεις και να οργανώσουν τις στρατηγικές. Είναι η πολιτική εκείνη που, σε τελευταία ανάλυση, διαμορφώνει και υλοποιεί τις ιδιωτικοποιήσεις.

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

"Φυλακή και Αστυνομία σχηματίζουν έναν συνδυασμένο μηχανισμό, οι δύο μαζί εξασφαλίζουν, σε όλο το πεδίο της ανομίας, τη διαφοροποίηση, την απομόνωση και τη χρησιμοποίηση της εγκληματικότητας". "...το σύστημα αστυνομία-φυλακή πλαισιώνει μια εύχρηστη εγκληματικότητα"

(M. Foucault[25])

Ο κοινωνικός έλεγχος και, πιο συγκεκριμένα, ο έλεγχος του εγκλήματος αποτελούν έννοιες που χρησιμοποιούνται από πολύ παλιά. Πολύ πριν από την εμφάνιση του συγχρόνου κράτους οι κοινωνικές οργανώσεις είχαν ορίσει και προσδιορίσει τους τρόπους, οι οποίοι θα τους επέτρεπαν να επιλύουν τις συγκρούσεις τους και να εξασφαλίζουν την κοινωνική συνοχή. Ουσιαστικά, είχαν βρει τρόπους να "αυτορρυθμίζονται επί τη βάσει αρχών και αξιών που οι ίδιες είχαν θέσει[26]". Προς το σκοπό αυτό θέσπισαν κοινωνικούς κανόνες που χρησιμεύουν ως σταθερές μεταβλητές βάσει των οποίων η ανθρώπινη συμπεριφορά προσαρμόζεται και αξιολογείται[27] ως αποδεκτή ή μη αποδεκτή, άρα παρεκκλίνουσα. Σημαντική μορφή κοινωνικών κανόνων αποτέλεσε το σύνολο εκείνων των κανόνων που συνιστούν το δίκαιο. Το δίκαιο σήμερα είναι ο βασικός εκφραστής του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, του ελέγχου δηλαδή που εκφέρεται μέσω ενός συνόλου θεσμών και διαδικασιών που αποσκοπούν στη διάγνωση και στην αξιολόγηση μιας συμπεριφοράς καθώς και στην επέλευση των προβλεπόμενων συνεπειών. Το δίκαιο[28], ως θεμελιώδης κατάκτηση της ανθρωπότητας, συνίσταται στο σύνολο των κανόνων που καθορίζονται από την οργανωμένη πολιτεία και ρυθμίζουν, με τρόπο καταναγκαστικό, δηλαδή με τη συνδρομή της κρατικής εξουσίας (αλλά πάντα σύμφωνα με το πνεύμα της

[25] Βλ. Foucault M., (ελλ. έκδ. 1989), σ. 370.
[26] Βλ. Λαμπροπούλου Έ. (1994), σ. 19, για την ιστορία και θεωρία του κοινωνικού ελέγχου.
[27] Βλ. Λαμπροπούλου Έ., ό. π., σ. 45.
[28] Βλ. Μαγκάκης Γ. Α. (1984), σ. 17.

δικαιοσύνης, τουλάχιστον όσον αφορά στα δημοκρατικά καθεστώτα), τη λειτουργία της κοινωνικής ζωής. Αυτή η συνδρομή της κρατικής εξουσίας είναι άλλωστε και η ειδοποιός διαφορά του δικαίου από τις άλλες μορφές κοινωνικού ελέγχου.

Ωστόσο, το ποινικό δίκαιο και η τιμώρηση ειδικότερα αποτέλεσε ένα μέσο ελέγχου της εγκληματικότητας το οποίο δεν ήταν εξ αρχής από δημόσια αρχή επιβαλλόμενο. Έχει καταγραφεί ότι παντού η εξέλιξη της διαδικασίας επιβολής κυρώσεων κατά της εγκληματικής συμπεριφοράς έχει ακολουθήσει μία συγκεκριμένη πορεία (όχι απαραίτητα γραμμική): από την ιδιωτική στη δημόσια σφαίρα[29]. Αυτό ήταν φυσικό αν αναλογιστούμε ότι η ισχυρή κεντρική εξουσία ήταν αυτή στην οποία ανατέθηκαν πολύ αργότερα οι αρμοδιότητες και η ευθύνη για την προστασία των κοινωνικών οργανώσεων.

2.1 Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών ασφαλείας μέσα στην ιστορία

Πριν λοιπόν την εμφάνιση του σύγχρονου κράτους, το Ποινικό Δίκαιο είχε ένα χαρακτήρα περισσότερο «ιδιωτικό», «ανεπίσημο» και «περιφερειακό»[30], καθώς η κοινωνική οργάνωση δεν διέθετε ομάδες με ισχυρά συμφέροντα και μια ισχυροποιημένη κεντρική εξουσία. Το τρίπτυχο αυτό υπονοεί ότι ο έλεγχος της εγκληματικότητας δεν είχε ανατεθεί σε επίσημους φορείς και αρχές αλλά παρέμενε αρμοδιότητα των κοινωνικών ομάδων και βασιζόταν περισσότερο σε καθημερινές πρακτικές και παραδόσεις των τοπικών κοινοτήτων.

Με αυτή την έννοια, η ιδιωτικοποίηση (όχι απαραίτητα με την έννοια της εμπορικοποίησης) του Ποινικού Συστήματος ή μέρους του αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο της ποινικής πολιτικής που δεν εμφανίζεται τα τελευταία χρόνια για πρώτη φορά. Αντίθετα, έχει μια μακρά παράδοση.

---

[29] Βλ. Φαρσεδάκης Ι. (1996), σ. 22, για τα στάδια του περάσματος από την ιδιωτική δικαιοσύνη στη δημόσια; επίσης πρβλ. Κουράκης Ν. (1985), αλλά και Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου Α. (1984), σ. 55, σχετικά με τη γένεση και εξέλιξη του εγκλήματος και της τιμώρησής του.

[30] Ο L. Johnston (1992) περιγράφει με σχηματικό τρόπο (σ. 7), και εξετάζει την ιστορία και την οργάνωση του ποινικού δικαίου μέσα από μια διχοτομική κατάταξη τριών διαστάσεών του: το δημόσιο και το ιδιωτικό, το επίσημο και το ανεπίσημο, το κεντρικό και το περιφερειακό.

Αναζητώντας τις ιστορικές ρίζες και τις εκδηλώσεις παλαιότερων μορφών ιδιωτικής άσκησης αστυνομικών λειτουργιών δεν θα βρούμε οργανώσεις που αυτόματα να αναγνωρίζονται ως αστυνομία ή "ιδιωτική αστυνομία", όπως τις γνωρίζουμε σήμερα. Επίσης είναι αλήθεια ότι οι μορφές ιδιωτικής αστυνόμευσης (private policing) έχουν μια σύνθετη και πλούσια ιστορία.

Τα θεμέλια και τα κίνητρα για ιδιωτική πρωτοβουλία ανάληψης δράσης στον τομέα της αστυνόμευσης ήταν, από τη μία πλευρά, το αίτημα για πιο αποτελεσματική προστασία και άσκηση κοινωνικού ελέγχου, και από την άλλη, η κερδοσκοπία. Ωστόσο, δεν είναι ξεκάθαροι οι τρόποι κατά τους οποίους έγιναν ιστορικά οι διάφορες ιδιωτικές συμφωνίες για αστυνόμευση και έλεγχο. Αναμφίβολα όμως μόνο εκείνοι που είχαν πλούτο και δύναμη στην κοινότητα ήταν αυτοί που είχαν τη δυνατότητα να κινητοποιήσουν την αγορά αστυνομικών υπηρεσιών και ατόμων που πρόσφεραν προστασία. Έτσι, καταγράφονται αστυνομικές υπηρεσίες που προσφέρονται στη Δυτική Ευρώπη και αλλού από πολλές και ποικιλόμορφες αρχές (όπως μισθωμένους ιδιώτες που παρείχαν προστασία στους φεουδάρχες και στην περιουσία τους) πριν η αστυνομία εξελιχθεί στη σύγχρονη μορφή της ως οργανωμένη κρατική υπηρεσία.

Έτσι κατά τα μέσα του 16ου και του 17ου αιώνα, στο Λονδίνο και σε άλλες αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές πόλεις, η καταστολή του εγκλήματος εφαρμοζόταν μέσα από επιλεκτικές διαδικασίες. Μέσα στα πλαίσια συνεργασίας της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας στον χώρο του ελέγχου της εγκληματικότητας, η επιβολή του νόμου, η αστυνόμευση και η τιμωρία ήταν μεγέθη διαπραγματεύσιμα. Το συνεχώς εντεινόμενο πρόβλημα της εγκληματικότητας, κυρίως, στις αναπτυσσόμενες πόλεις αντιμετωπιζόταν μέσα από ιδιότυπες μορφές συνεργασίας μεταξύ κεντρικής εξουσίας, τοπικών αρχών, πολιτών και εγκληματικών κυκλωμάτων. Χαρακτηριστικό αυτής της ανεπίσημης οικονομίας του κοινωνικού ελέγχου είναι το γεγονός ότι ενθαρρυνόταν ο πολίτης να κατασκοπεύσει το συμπολίτη του μετ' αμοιβής[31], ενώ η αρχή «ο κλέψας του

[31] Βλ. Johnston L. (1992), σσ. 6-9, για τις αστυνομικές υπηρεσίες που προσέφεραν οι πληροφοριοδότες (informers, thief-takers); επίσης, βλ. και South N. (1987), όπου καταγράφεται ότι η νομοθεσία προέβλεπε σημαντικές αμοιβές για εκείνους που έφερναν στοιχεία ικανά ώστε να ασκηθεί δίωξη για συγκεκριμένο αδίκημα, σσ. 74-75 και 92-95.

κλέψαντος» ήταν νομιμοποιημένο και σύνηθες φαινόμενο. Όπως αναφέρει ο N. South, "η διαφθορά ήταν τόσο ενδημική ώστε η απαλλαγή από τη δίωξη μπορούσε να εξαγοραστεί με σχετική ευκολία"[32]. Καθώς λοιπόν η δράση πληροφοριοδοτών και άλλων καταδοτών εγκρινόταν από το κράτος είναι εύλογο ότι η συγκεντρωτική άσκηση της καταστολής και της ποινικής δικαιοσύνης από τις κρατικές αρχές υπήρχε αλλά σε υποτυπώδη βαθμό. Όπως είναι φυσικό ένα τέτοιο σύστημα δεν άργησε να αποκαλύψει προβλήματα και σημάδια χρόνιας διαφθοράς, καθώς δεν μπόρεσε αποτελεσματικά να καταπολεμήσει το πρόβλημα της εγκληματικότητας.

Αυτές οι μορφές ιδιωτικής παροχής υπηρεσιών κοινωνικού ελέγχου και διατήρησης της τάξης είχαν σε ένα βαθμό την κοινωνική αποδοχή και την ιδεολογική νομιμοποίηση μπροστά στην απειλή της αυξανόμενης εγκληματικότητας και της αναγκαιότητας της αντιμετώπισής της.

Αλλά και αργότερα, και όλο τον 18ο αιώνα, οι κρατικές αρχές δεν είχαν ως κύριο έργο τους την πρόληψη των εγκλημάτων[33] αλλά περιορίζονταν κατά βάση στην εξέταση των υπαρχόντων αποδεικτικών στοιχείων που έφταναν στα χέρια τους από ιδιωτική πρωτοβουλία, κυρίως των άμεσα ενδιαφερόμενων θυμάτων ή συγγενών τους. Η εξιχνίαση ακόμη και η σύλληψη των δραστών παρέμενε αρμοδιότητα των ιδιωτών. Ουσιαστικά ήταν μόνο (ή σε μεγάλο βαθμό) η ιδιωτική δίωξη (private prosecution) εκείνη που κινητοποιούσε το κρατικό σύστημα που αποδεικνύεται ότι λειτουργούσε με προχειρότητα και αυθαιρεσίες. Η αναποτελεσματικότητά του άφηνε περιθώρια τόσο σε εθελοντικές οργανώσεις πολιτών, οι οποίες κατέληγαν συχνά σε φαινόμενα αυτοδικίας (vigilance), όσο και σε εγκληματικές οργανώσεις (felons associations) που δρούσαν ανεξέλεγκτα ασκώντας μια άτυπη αστυνόμευση και καταστολή σε τοπικό επίπεδο. Η προβληματική αυτή κατάσταση ήταν κυρίαρχη μέχρι πριν την σύσταση της πρώτης δημόσιας αστυνομικής δύναμης το 1854 στην Αγγλία.

Μέσα σε ένα πλαίσιο συνεχών οικονομικών εξελίξεων όλα αυτά τα ιδιόμορφα στοιχεία δικαίου και οικονομίας, πολιτισμού και πολιτικής,

---

[32] Βλ. South N., ό.π., σ. 74.
[33] Βλ. Johnston L.. (1992), σ. 9.

εξουσιαζόντων και εξουσιαζόμενων, συνέθεταν το πλέγμα της κοινωνικής ζωής πριν την ανάπτυξη ενός κεντρικού και οργανωμένου συστήματος αστυνόμευσης και πριν την καθοριστική επέκταση της κρατικής μηχανής.

2.2 «Ιδιωτικές φυλακές» μέσα στην ιστορία

Παράλληλα, και σε σχέση με την ιδιωτικοποίηση των σωφρονιστικών υπηρεσιών, θα πρέπει να τονισθεί ότι η σωφρονιστική μεταχείριση πέρασε πολλές φορές στα χέρια ιδιωτών, είτε με τη μορφή ιδιωτικών οργανισμών είτε με τη μορφή μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, που στηρίζονταν οικονομικά από φιλανθρωπικά ιδρύματα και ενορίες τοπικών κοινοτήτων. Οι ιδιωτικές φυλακές καθώς και η εκμετάλλευση της εργασίας των φυλακισμένων από ιδιωτικές επιχειρήσεις ήταν εξαιρετικά διαδεδομένες παλαιότερα.

Η ύπαρξη φυλακών των οποίων η λειτουργία να κατευθύνεται προς το συμφέρον των ιδιωτικών κεφαλαίων καταγράφεται, για παράδειγμα, στο ρωμαϊκό δίκαιο[34], με τη μορφή ιδιωτικών επιχειρήσεων, στις οποίες οι άρχοντες ιδιοκτήτες τους εκμεταλλεύονταν τις οικονομίες των κρατουμένων για τη συντήρησή τους ή την εργασία τους με σκοπό το κέρδος. Φυλακές που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο εκμισθώνονταν σε ιδιώτες λειτούργησαν σε διάφορα μέρη του κόσμου όλη την κατοπινή εποχή και μέχρι τον 20ο αιώνα.

Είναι σημαντικό εδώ να τονίσουμε την άποψη ότι το είδος και η έκταση του εκάστοτε τιμωρητικού συστήματος είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις εκάστοτε οικονομικές δομές[35]. Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς, η εμφάνιση της φυλακής ως τιμωρητικού θεσμού συνδέθηκε στενά με την πορεία των οικονομικών κύκλων κάθε κοινωνίας και η εξέλιξή της προσαρμόστηκε στις

---

[34] Βλ. αναφορές στο θέμα από τον Κουράκη Ν. (1985), σσ. 52-53, για την επιβολή καταναγκαστικών έργων και την αφαίρεση της ελευθερίας ή την φυλάκιση των δούλων από τους κυρίους τους σε ιδιωτικά κρατητήρια; επίσης πρβλ. Αλεξιάδη Στ. (1995), σσ. 36-38, όπου όπως αναφέρεται, η κατάσταση στις ιδιωτικές φυλακές, κατά τους πρώτους χρόνους της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ήταν τόσο φρικτή (τόσο όσον αφορά στις συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων όσο και σε φαινόμενα εκμετάλλευσής τους από τους δεσμοφύλακες) που ο αυτοκράτορας Ζήνων ο Ίσαυρος (474-491 μ.Χ.) αναγκάστηκε να τις καταργήσει.

[35] Βλ. Κουράκης Ν. (1985), σ. 18 και την αναφορά του στους Rusche G. & Kirchheimer O. (1939); αλλά και την πλούσια βιβλιογραφία του Taylor I. (1997), σσ. 265-303; επίσης πρβλ. Λαμπροπούλου Έ. (1994), σ. 226.

ανάγκες αυτών. Η κατανόηση αυτής της ιδιόμορφης πολιτικής οικονομίας του εγκλήματος αποτέλεσε παλαιότερα θέμα σημαντικού ενδιαφέροντος για τους κοινωνικούς επιστήμονες και σήμερα ξαναανακαλύπτεται με έμφαση στη μελέτη της επίδρασης των οικονομικών κύκλων στο έγκλημα. Μέσα σε αυτό το πνεύμα η ανάπτυξη του ποινικού κράτους συνδέεται στενά με τις ανάγκες ρύθμισης των περιθωριοποιημένων τομέων της αγοράς εργασίας.

Έτσι, και σύμφωνα με την άποψη που θέλει τη φυλακή να γεννιέται παράλληλα με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, με σκοπό την οικονομική εκμετάλλευση της εργασίας των κρατουμένων (ως «εργασιακό απόθεμα»), δεν πρέπει να αγνοήσουμε τις ριζοσπαστικές αλλαγές σε αυτή τη σφαίρα του κοινωνικού ελέγχου που ακολούθησαν τη μετάβαση από τη φεουδαρχική αγροτική κοινωνία στην αστική βιομηχανική. Ειδικότερα, η φυλακή ως συγκεκριμένη μορφή τιμωρίας εντοπίζεται στην αναγκαιότητα διεύρυνσης των καπιταλιστικών σχέσεων και στην ανάπτυξη της γενικευμένης εργασίας[36]. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που σημειώθηκαν κατά την περίοδο εκείνη (φτώχεια, ανεργία, μαζική αστικοποίηση, αλητεία, αλλά και οικονομική ανάπτυξη, ανάγκη του κεφαλαίου για ολοένα και περισσότερα εργατικά χέρια) οδήγησαν στη δημιουργία χώρων που θα στέγαζαν τους αλήτες, τους όκνους, τους ληστές και τους μικροαπατεώνες με σκοπό να τους αναμορφώσουν με την υποχρεωτική εργασία και την πειθαρχία. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε ένα από τα κυριότερα καθήκοντα που είχαν να αναλάβουν οι πρώτοι καπιταλιστές.

Η πειθαρχία, σύμφωνα με τον Foucault[37], ήταν η έννοια - κλειδί για το πέρασμα από την τιμωρία (βασανιστήρια) στην επιτήρηση (φυλάκιση), ενώ η εγκαθίδρυση μιας πειθαρχικής κοινωνίας, μέσα από την ανάπτυξη νέων τεχνικών άσκησης της εξουσίας, αποτέλεσε ζωτικής σημασίας μέσον αναπαραγωγής των κυρίαρχων εξουσιαστικών δομών.

Γίνεται αντιληπτή η προσπάθεια του μεταρρυθμιστικού κινήματος εκείνης της εποχής να αναδείξει τις φυλακές σε καταστήματα εργασίας καθώς είχε

---

[36] Βλ. Κουράκης Ν. (1985), σσ. 109-115, για τις ιστορικές και οικονομικές συνθήκες γέννησης της φυλακής; επίσης πρβλ. Λαμπροπούλου Ε. (1994), σσ. 224-238, αλλά και Melossi D.-Pavarini M. (1981).

[37] Βλ. Foucault M. (1989).

αντιληφθεί πως ήταν συμφερότερο οι εγκληματίες να τοποθετούνται σε θέσεις εργασίας παρά να αχρηστεύονται. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων (σωφρονιστικών) καταστημάτων εργασίας αποτέλεσαν το Bridewell Palace στο Λονδίνο (1557) που αρχικά λειτούργησε ως νοσοκομείο και ως εργαστήριο και αργότερα ως σωφρονιστήριο[38]. Στο ίδιο πνεύμα λειτούργησε και το Hôpital στο Παρίσι, και πολλά άλλα καταστήματα (houses of corrections), καθώς επίσης και το Ολλανδικό Rasphuis, ένα πραγματικό εργαστήρι καπιταλιστικής παραγωγής που εκμεταλλευόταν την εργασία των τροφίμων[39] και λειτουργούσε ως μονοπώλιο[40].

Η συμβολή της Προτεσταντικής ιδεολογίας και ηθικής[41], στην εξάπλωση της ασκητικής άποψης για τη ζωή και της εργασίας ως μέσον επικοινωνίας με το Θεό, είναι χαρακτηριστική καθώς ώθησε τη νομοθεσία της εποχής να επιβάλλει την υποχρεωτική εργασία των παραβατών σε ιδιωτικές επιχειρήσεις, η άμεση επιτυχία των οποίων στηρίχθηκε στο κερδοσκοπικά προσανατολισμένο καθεστώς του μονοπωλίου. Σύντομα ωστόσο οι οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις (αύξηση του πληθυσμού, οικονομική κρίση, εφευρέσεις) οδηγούν αυτά τα καταστήματα εργασίας σε μεγάλα οικονομικά εμπόδια και η εργασία των κρατουμένων ως οικονομικά ασύμφορη καταργείται. Η σκληρότητα των ποινών επανέρχεται επιβεβαιώνοντας την άποψη των Rusche και Kirchheimer ότι το είδος των ποινών που επιβάλλονται συναρτώνται άμεσα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Ακολουθεί μια εποχή όπου η απονομή της δικαιοσύνης επιβάλλεται με εντελώς αυθαίρετο τρόπο.

Στο πλαίσιο των ιστορικών εξελίξεων του ευρωπαϊκού χώρου και ιδιαίτερα των γεγονότων της γαλλικής επανάστασης του 1789, και καθώς η κοινωνική αλλαγή πίεζε το κοινωνικό σύστημα για τη δημιουργία του σύγχρονου κράτους,

---

[38] Βλ. Κουράκης Ν., ό.π., σ. 109.

[39] Συγκεκριμένα, Οι άνδρες κρατούμενοι υποχρεώνονταν σε εργασία που αφορούσε στην παραγωγή κονιορτού ενός συγκεκριμένου είδους ξύλου που χρησίμευε στη βαφή υφαντών, ενώ οι γυναίκες σε άλλες κλωστοϋφαντουργικές εργασίες (βλ. Κουράκης Ν., ό.π., σ. 111). Όπως τονίζεται, πρόκειται για μια καλά οργανωμένη επιχείρηση που βασίστηκε στον ορθολογισμό και στο επιχειρηματικό πνεύμα.

[40] Βλ. Melossi D.-Pavarini M. (1981), ό.π., σ. 19.

[41] Πρβλ. Λαμπροπούλου Ε. (1994), σ. 226, και Melossi D.-Pavarini M.(1981), σσ. 23-33 για τον Προτεσταντισμό ως ιδεολογικό μέσο για την χειραγώγηση και εκπαίδευση των μαζών σύμφωνα με την εργασιακή ηθική και πειθαρχία.

το «εγκληματικό ζήτημα[42]» πήρε νέα τροπή. Τα κύρια αιτήματα που αναδείχθηκαν ήταν ο περιορισμός της αυθαιρεσίας των τοπικών αρχόντων αλλά και ο περιορισμός της διάχυτης ανασφάλειας που υπήρχε από τις εγκληματικές πράξεις που λυμαίνονταν την ύπαιθρο και τις πόλεις.

Η μάχη του κρατικού συστήματος ενάντια στην εγκληματικότητα συνδέεται στενά με την εμφάνιση του σύγχρονου αστικού κράτους, καθώς η κρατική παρέμβαση αποτέλεσε την εγγύηση έννομης ασφάλειας απέναντι στην αυθαιρεσία. Οι ιδεολογικο-πολιτικές απόψεις της καπιταλιστικής ανέλιξης όπως εκφράστηκαν από τις ανερχόμενες αστικές επαναστατικές δυνάμεις ανέδειξαν την αναγκαιότητα δημιουργίας Κράτους ως προϋπόθεση, εγγύηση και διασφάλιση της ελευθερίας του πολίτη απέναντι στη διαφθορά που τότε κυριαρχούσε. Κατά τον J.J. Rousseau[43] η πραγμάτωση της ελευθερίας του ατόμου προϋπέθετε την εγκαθίδρυση της τάξης (ordre). Και αυτή δεν ήταν δυνατή παρά μόνο μέσω της πολιτικής βίας και των κρατικών μηχανισμών επιβολής, δηλαδή μέσω της πολιτικής εξουσιαστικής επιβολής μιας ισχυρής κρατικής οργάνωσης.

Οι ιδέες της επίσημης απονομής δικαιοσύνης και της ισότητας όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο επιχείρησαν να αποτελέσουν φραγμό στην ως τότε δικαστική αυθαιρεσία και ταυτόχρονα να προωθήσουν την επίτευξη μιας κοινωνικής συμφωνίας, ενός Κοινωνικού Συμβολαίου για την αρμονική συμβίωση όλων των ατόμων ως ελεύθερων όντων. Έτσι το κοινωνικό συμβόλαιο που συστήθηκε, ευαγγελιζόταν την προστασία των πολιτών απέναντι στο έγκλημα και μια δικαιοσύνη ίση για όλους.

Η ανάδυση μιας έννομης τάξης, εκ μέρους μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, σηματοδότησε την κυριαρχία του κράτους και την εφαρμογή του δικαίου. Το κράτος είναι ο μοναδικός κοινωνικός θεσμός που έχει τη δυνατότητα χρησιμοποίησης της βίας ως μέσο επιβολής της συμμόρφωσης στις επιταγές του δικαίου. Σύμφωνα με τον κοινωνιολογικό ορισμό του Weber[44] η σχέση μεταξύ κράτους και βίας είναι πολύ στενή, με την έννοια ότι η βία αποτελεί την «ουσία»

---

[42] Βλ. Καλογερόπουλος Δ. (1988), για μια ιστορική ανάλυση του Δικαίου μέσα από τη διαχείριση του εγκληματικού ζητήματος, σ. 51.
[43] Βλ. αναφορά στον Rousseau στο Φίλιας Β. (1977), σ. 33.
[44] Βλ. Weber M. (1987), σσ. 96-97.

του κράτους, καθώς "το κράτος είναι η κοινότητα εκείνη των ανθρώπων, που διεκδικεί (αποτελεσματικά) το μονοπώλιο στη νόμιμη χρήση της φυσικής βίας ...". Το κράτος είναι η μοναδική πηγή του δικαιώματος χρησιμοποίησης βίας (μονοπώλιο της βίας). Εκτός από αυτό κανένας άλλος θεσμός δεν μπορεί νόμιμα να ασκήσει βία παρά μόνο στο μέτρο και στο βαθμό που το κράτος του έχει επιτρέψει και παραχωρήσει αυτό το δικαίωμα.

Με αυτές τις αξίες συγκροτήθηκαν τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη και γνώρισαν μεγάλη επέκταση της παρέμβασης και των λειτουργιών τους, που έμεινε γνωστή ως «κρατικοποίηση». Η κρατικοποίηση ήταν η πολιτική απόφαση που όπως πιστευόταν θα επέφερε μια ισορροπία εισοδημάτων και πλούτου και κατά συνέπεια, τη γενική ευημερία του έθνους.

Ωστόσο, όπως είδαμε παραπάνω (Κεφ. 1, παρ. 1.1) οι κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις επέφεραν διαρθρωτικές μεταβολές οι οποίες ενέργησαν σωρευτικά για να ανακόψουν την πορεία της ευημερίας, μεταβολές που εκδηλώθηκαν με τις επιβαρυμένες δημόσιες δαπάνες, με τη γραφειοκρατικοποίηση και με τη ρυθμιστική κρίση των κοινωνικών σχέσεων.

Στο χώρο του δικαίου, τα φαινόμενα αυτά επέτειναν την κρίση επιφέροντας "νομοθετικό πληθωρισμό[45]", γεγονός που ήταν υπεύθυνο για την επέκταση των ρυθμιστικών κανόνων σε όλο και περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής και κατ' επέκταση για τον περιορισμό της ελευθερίας των πολιτών. Η κριτική που ασκήθηκε στο κοινωνικό κράτος σήμανε σημαντικές αλλαγές στην οικονομία και γενικότερα στο δίκαιο καθώς έγινε αφετηρία για την έκφραση του αιτήματος για μείωση της επέμβασης του κράτους στους τομείς αυτούς.

Στο χώρο του ποινικού δικαίου, η κριτική εστιάστηκε στην αμφισβήτηση των "(ιδεολογικών και θεσμικών) θεμελίων του συστήματος κοινωνικού ελέγχου

[45] Βλ. Λαμπροπούλου Έ., ό.π., σσ. 300-307. Ο "νομοθετικός πληθωρισμός", σύμφωνα με την Έ. Λαμπροπούλου, αφορά σε ένα φαινόμενο εξάπλωσης των ρυθμίσεων του δικαίου σε όλο και περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής, το οποίο αναλύεται επί τη βάσει της συσχέτισης τριών διαστάσεων: (α) της εκνομίκευσης, (β) της δικαστικοποίησης και (γ) της γραφειοκρατικοποίησης.

του οποίου η ηγεμονία είχε διαρκέσει περίπου δύο αιώνες[46] και τώρα έμοιαζε να οδηγεί στην ίδια την «αποδόμησή[47]» του.

Το αίτημα της μείωσης της παρέμβασης του κράτους εκφράστηκε μέσα από την ανάγκη αποκέντρωσης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου σε εξωθεσμικούς παράγοντες, την ανάγκη δραστηριοποίησης της κοινωνίας και ειδικότερα της κοινότητας ώστε να αναδειχθούν νέοι φορείς διαχείρισης των συγκρούσεων. Με λίγα λόγια, αναζητήθηκαν νέες λύσεις για την «απο-τυποποίηση[48]» του ποινικού δικαίου. Το φαινόμενο της «απο-τυποποίησης» σηματοδοτεί την εμφάνιση εναλλακτικών μορφών απονομής δικαιοσύνης, τόσο εξωδικαιικές μορφές επίλυσης των διαφορών (όπως ο αποπαρεμβατισμός) όσο και εναλλακτικές δικαιικές διαδικασίες (όπως η μεσολάβηση, οι κατά παρέκκλιση διαδικασίες, η κοινωφελής εργασία στην κοινότητα).

---

[46] Βλ. Cohen S. (1985), σ. 31.

[47] Βλ. Cohen S. ό.π., σσ. 30-36, όπου ο Cohen περιγράφει την αλλαγή αντίληψης που σημειώθηκε ως μία «αποδομητική ορμή» (destructuring impulse), η οποία αφορούσε όλους τους μηχανισμούς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και αμφισβητούσε την ικανότητά τους να επιλύουν τις συγκρούσεις. Αυτή η τάση σηματοδοτείται μέσα από τέσσερα επίπεδα απομάκρυνσης: (α) από το κράτος, (β) από τους ειδικούς, (γ) από το ίδρυμα, (δ) από τη νόηση.

[48] Βλ. Λαμπροπούλου Έ., ό.π., σσ. 295-398.

3. ΦΟΡΕΙΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΜΗΧΑΝΗΣ

> Η ιδιωτικοποίηση του ελέγχου της εγκληματικότητας αποτελεί "ένα σύμπτωμα, μία απάντηση του ιδιωτικού κεφαλαίου στις «ευκαιρίες» που δημιουργεί η ίδια η κοινωνία, μέσα από την απώλεια της ψυχραιμίας της, στην προσπάθειά της να προσεγγίσει το πρόβλημα της εγκληματικότητας".
> (Smith P.[49])

Τα τελευταία χρόνια η ιδιωτικοποίηση εισέρχεται ακόμη και σε χώρους που θεωρούντο πεδία της απόλυτης δικαιοδοσίας του κράτους. Έτσι, οι φορείς της άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, φορείς με ιδιαίτερα ευαίσθητες κοινωνικές λειτουργίες, όπως η αστυνομία με εξουσίες άσκησης φυσικής βίας, αλλά και το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, δεν αποτελούν μόνο χώρους λειτουργικούς μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι αλλά κυρίως "αποτελούν χώρους υψηλά συμβολικούς που επιδρούν διαρκώς στην κοινωνία καθώς εξάπτουν τα ανθρώπινα πάθη μέχρι τα έγκατά τους"[50].

3.1 Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών ασφαλείας

Η ύπαρξη ανθρώπινης κοινωνίας και η σε συσχετισμό με αυτήν έκδοση νόμων αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες που οδήγησαν στην αναγκαία δημιουργία του σώματος της αστυνομίας, επιφορτισμένης με την τήρηση της τάξης και την εξασφάλιση των προσδιορισμένων κανόνων. Όλοι οι πολιτισμοί παρέχουν απόδειξη γι' αυτό. Ο ρόλος ύπαρξης της αστυνομίας δεν είναι όμως μόνο λειτουργικός (για την προστασία και την τήρηση της τάξης) αλλά είναι ταυτόχρονα και συμβολικός καθώς με την παρουσία της επιβεβαιώνει στους

[49] Βλ. Smith P. (1993), σ. 1.
[50] Βλ. Ph. M. Thibault (1995), σ. 17.

πολίτες ότι κάποιος ενδιαφέρεται για την ασφάλειά του και την προστασία του ιδιωτικού του κόσμου.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρόληψη των εγκλημάτων από την αστυνομία (κοινωνικο-προληπτικός ρόλος της αστυνομίας) εντάσσεται στα πλαίσια της μηχανικής ή τεχνικής πρόληψης[51] η οποία στοχεύει στην εύρεση τρόπων που θα κάνουν τη διάπραξη του εγκλήματος από το δράστη, πιο ριψοκίνδυνη και πιο δύσκολη ή εντελώς αδύνατη. Ο τύπος αυτός πρόληψης αποτελεί εξωποινική ή αλλιώς κοινωνική πρόληψη καθώς βασίζεται στο συλλογισμό ότι το κοινωνικό σώμα πρέπει να αναζητεί τρόπους και μέσα περιορισμού ή ματαίωσης των εγκληματικών δράσεων πριν ο υποψήφιος δράστης πραγματοποιήσει την παράβαση των κανόνων του ποινικού δικαίου. Έτσι, η αστυνομία εκτός του κατασταλτικού ρόλου που της έχει ανατεθεί (συλλογή στοιχείων και εξιχνίαση ήδη διαπραχθέντων αδικημάτων) έχει και προληπτικό ρόλο, ωστόσο τα τελευταία χρόνια δέχεται έντονες κριτικές, όπως θα δούμε, για την παραμέληση του δεύτερου.

Κεντρικής σημασίας στη μελέτη και την ανάλυση του ρόλου της αστυνομίας είναι η έννοια του χώρου, ιδιωτικού και δημόσιου. Είναι γεγονός ότι σήμερα, και ιδιαίτερα στα αστικά περιβάλλοντα, οι άνθρωποι νιώθουν την ανάγκη να προστατεύσουν τον ιδιωτικό τους χώρο ενάντια σε κάθε εισβολέα. Είναι χαρακτηριστικό ότι για το σκοπό αυτό ενεργοποιούν κάθε δυνατό μέσο για να το επιτύχουν, ενεργοποιούν για παράδειγμα διάφορες τεχνικές προφύλαξης (self-protection), όπως εγκατάσταση συναγερμών, κλειδαριών και άλλων συστημάτων ασφαλείας, ή εμπιστεύονται σε τρίτους την ασφάλειά τους, δηλαδή σε φορείς θεσμοποιημένους από την πολιτεία (αστυνομία). Η κεντρική στην ανθρώπινη ύπαρξη ανάγκη για προστασία δεν αναφέρεται μόνο στον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού του, αλλά επεκτείνεται για να συμπεριλάβει τον νοητό ιδιωτικό του χώρο και έξω από αυτό, το χώρο που καταλαμβάνει όταν κινείται σε δημόσιους χώρους. Αυτή η όψη της ανάγκης προστασίας του ιδιωτικού του χώρου εκδηλώνεται με τις καθημερινές πρακτικές, όπως με τις αποστάσεις που διατηρεί

[51] Βλ. την αναφορά στον Lejins στο Σπινέλλη Κ. (1982), σ. 105, αλλά και γενικότερα τις μορφές μηχανικής πρόληψης, σσ. 105-116.

κάθε άνθρωπος όταν κινείται σε ένα δρόμο από τους άλλους και με τις προφυλάξεις που παίρνει σε σχέση με τα υπάρχοντά του (όταν για παράδειγμα τοποθετεί το πορτοφόλι του σε εσωτερική τσέπη του σακακιού του).

Για τους λόγους αυτούς καθημερινά αναζητεί στοιχεία που τον διαβεβαιώνουν ότι κάποιοι μεριμνούν για την προστασία του, ότι κάποιοι υπάρχουν επιφορτισμένοι με το ρόλο να τον προστατέψουν. Τα πιο χαρακτηριστικά από αυτά τα στοιχεία είναι τα ορατά σημάδια της εξουσίας και ιδιαίτερα η θεατότητα των ατόμων που έχουν την αρμοδιότητα και την εξουσία από το κράτος να εξασφαλίσουν την προστασία μας.

Στο σύγχρονο περιβάλλον της πόλης, η ανωνυμία και η αποξένωση στα πολεοδομικά συγκροτήματα του κέντρου και των προαστίων, και δη των υποβαθμισμένων περιοχών, η περιορισμένη παρουσία των οργάνων τήρησης της τάξης (λόγω φόρτου εργασίας), καθώς και ο ρόλος των μέσων μαζικής επικοινωνίας στη δραματοποιημένη παρουσίαση θεμάτων βίαιης εγκληματικότητας (και πλήθος άλλων παραγόντων) γεννούν έντονα αισθήματα ανασφάλειας και φόβου του εγκλήματος[52], τα οποία αν και δεν ανταποκρίνονται στην αντικειμενική πραγματικότητα, είναι ικανά να κλονίσουν την εμπιστοσύνη του ατόμου για την επάρκεια και την ικανότητα των επίσημων φορέων άσκησης κοινωνικού ελέγχου να του παράσχουν προστασία.

Δεν είναι λίγες οι κριτικές[53] που μιλούν για «ασυμβατότητες» ανάμεσα στις παρεχόμενες σύγχρονες αστυνομικές υπηρεσίες και στις ανάγκες και προσδοκίες του κοινού. Η κρατική αστυνομία παρουσιάζεται όχι μόνο ως αδύναμη να προστατεύσει αλλά πολλές φορές και ως εχθρός της κοινωνίας[54] προκαλώντας δυσπιστία στους πολίτες για το ρόλο και την αποτελεσματικότητά της. Συχνά υποστηρίζεται ότι δεν είναι δυνατόν να ανταποκριθεί η κρατική αστυνομία στις κοινωνικές απαιτήσεις όταν η αποτελεσματικότητα των πιο ορατών της λειτουργιών, όπως οι περιπολίες (street patrol) προβάλλει αμφίβολη στην καταπολέμηση της εγκληματικότητας[55].

---

[52] Βλ. Ζαραφωνίτου Χ. (1996), σσ. 801-803, για τους λόγους που προκαλούν το φαινόμενο.
[53] Βλ. το βιβλίο των Morgan R. και Newburn T. (1997).
[54] όταν χρησιμοποιείται κατά καιρούς για την κατάπνιξη απεργιών και κοινωνικών κινημάτων.
[55] Βλ. Λαμπροπούλου Ε. (1994), σσ. 208-209.

Η μικρή επίδραση της παρουσίας της αστυνομίας στο να εκφοβίσει τους υποψήφιους δράστες εγκλημάτων και να επιβάλλει το νόμο ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας του κοινού και της δυσπιστίας του για το κρατικό αστυνομικό σώμα που τα τελευταία χρόνια κλονίζεται περισσότερο από ποτέ, ακόμη και μέσα από τους ίδιους του τους κόλπους. Ο Γάλλος πρώην διευθυντής της δημόσιας Ασφάλειας (Sécurité publique) David Dugiery[56] εξηγεί μερικούς από τους λόγους για τους οποίους ο δημόσιος τομέας δεν μπορεί να εξασφαλίσει πλέον την προστασία του πολίτη: Το υψηλό κόστος που απαιτείται για τον εκσυγχρονισμό του αστυνομικού σώματος και το γεγονός ότι η κυβέρνηση δεν είναι διατεθειμένη ή ικανή να παρέχει πόρους επαρκείς ώστε να ανταποκριθούν στις κοινωνικές απαιτήσεις, οδηγεί την αστυνομία να αντιδρά μόνο στα γεγονότα παρά να τα διαμορφώνει. Ταυτόχρονα, ατέλειες στην οργάνωση της αστυνομίας ως γραφειοκρατικού οργανισμού, όπως η κακή χρήση των μέσων που διαθέτει, η πληθώρα των υπηρεσιών, ενώ τέλος, η δυσαρέσκεια των ίδιων των αστυνομικών με τις αποδοχές και τις αρμοδιότητές τους και το βάρος των συνδικάτων τους, αποτελούν πλευρές που συνθέτουν την εικόνα μιας αστυνομίας αποδυναμωμένης και ανίσχυρης να ανταπεξέλθει στον κοινωνικό της ρόλο.

Επιπλέον η αναποτελεσματικότητα της αστυνομίας στον τομέα της πρόληψης[57] αποδίδεται στο γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια διευρύνονται σημαντικά οι αρμοδιότητες των αστυνομικών οργάνων, λόγω των ίδιων των κοινωνικών συνθηκών αλλά και των ολοένα αυξανόμενων απαιτήσεων των πολιτών, με αποτέλεσμα την εξασθένιση της αστυνομικής δύναμης και την αποδυνάμωση του έργου τους.

Παράλληλα, ένα σημαντικό θέμα που επηρεάζει την αξιοπιστία του δημόσιου τομέα παροχής υπηρεσιών ασφαλείας αποτελεί το θέμα της διαφθοράς[58] αστυνομικών οργάνων, που είναι πλέον διάχυτο στην κοινή γνώμη. Η αστυνομική διαφθορά συνίσταται σε πράξεις ή παραλείψεις που αφορούν στην κακή χρήση ή κατάχρηση της αστυνομικής εξουσίας για το προσωπικό όφελος

[56] Βλ. Le Nouvel Observateur, σσ. 10-11.
[57] Βλ. Σπινέλλη Κ. (1982), σσ. 106-111, αναλυτικότερα για την άσκηση της αστυνομικής πρόληψης.
[58] Βλ. την πλούσια βιβλιογραφία του Φαρσεδάκη Ι. (1984), καθώς επίσης και τους Box S. (1983), Ward R. H. & McCormack R. (1987).

του αστυνομικού. Υπάρχει έντονος προβληματισμός γύρω από τη δράση[59] και τις μεθόδους των αστυνομικών οργάνων, καθώς δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις παράνομης δράσης αστυνομικών αρχών ή υπέρβασης των δικαιωμάτων τους με συνέπεια την παραβίαση των ατομικών ελευθεριών των πολιτών. Ακόμη και οι λιγοστές περιπτώσεις αστυνομικών που διώκονται για παραβάσεις κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους τελικά δεν καταλήγουν σε καταδίκη τους με συνέπεια η πλειοψηφία των πολιτών να χάνουν την πίστη τους σε ένα σύστημα που ενώ επιτρέπει τον έλεγχο των κατηγορουμένων του, αφήνει τη δράση των «κατηγόρων» του ανεξέλεγκτη. Έτσι, όπως είναι φυσικό "η ανάγκη για την αμερόληπτη επιβολή του νόμου είναι ουσιαστική για την εξασφάλιση της *εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης στην αστυνόμευση...*[60]".

Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την έλλειψη πολιτικής βούλησης να τεθούν αυτά τα θέματα υπό συζήτηση, αναδεικνύουν σημαντικές ελλείψεις που προτείνεται να καλυφθούν από τον ιδιωτικό τομέα.

Οι ισχυρισμοί αυτοί, όσον αφορά στις ελλείψεις, δεν είναι πάντα βάσιμοι καθώς δεν έχει διευκρινιστεί αν πρόκειται για ελλείψεις υπαρκτές ή μη, καθώς ενδέχεται να "*είναι αποτέλεσμα και σκόπιμης υποβάθμισης του αντίστοιχου* δημόσιου τομέα, ώστε να προβάλλεται η ανάγκη ιδιωτικοποίησής του, ή η ανάγκη δημιουργίας αντίστοιχου ιδιωτικού φορέα"[61]. Είναι φανερό ότι η συζήτηση για την αδυναμία και την παρακμή του αρμόδιου κρατικού μηχανισμού να προστατέψει άφησε το πεδίο των διαπραγματεύσεων ελεύθερο για τους υπέρμαχους των ιδιωτικοποιήσεων. Μια προσπάθεια προώθησης των ιδιωτικοποιήσεων και υποβάθμισης του δημόσιου φορέα παροχής προστασίας στους πολίτες δεν θα είχε ως κίνητρα μόνο οικονομικούς λόγους (την ασύδοτη δράση του μεγάλου κεφαλαίου στην αγορά της ασφάλειας και την άντληση χρημάτων) αλλά και ιδεολογικούς (την ενίσχυση της αξίας της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της απελευθέρωσης των νόμων της αγοράς).

---

[59] Βλ. Φαρσεδάκης Ι. (1984), σσ. 71-72, και τις αναφορές του στους Radzinovicz-King, "The growth of crime", [redacted] και στην υπόλοιπη βιβλιογραφία.
[60] Βλ. Ward R. H. & McCormack R., ό.π., σ. 9.
[61] Βλ. Κοτζιάς Ν. (1993), σσ. 430-431.

Η εμφάνιση ιδιωτικών εταιρειών παροχής προστασίας δεν αποτελεί ένα καινούριο φαινόμενο, όπως είδαμε παραπάνω. Η πρώτη σύγχρονη ιδιωτική επιχείρηση παροχής της υπηρεσίας της φύλαξης (watchman service) ιδρύθηκε το 1850 στο Σικάγο των ΗΠΑ από τον Allen Pinkerton[62], ενώ ακολούθησαν και άλλες που παρείχαν συστήματα συναγερμών σε ιδιωτικές κατοικίες, ιδιωτικά μεταφορικά μέσα για την ασφαλή μεταφορά εγγράφων, μισθών, δεμάτων σε εμπόρους, επιχειρηματίες, βιομηχανίες. Η σχεδόν ταυτόχρονη ανάπτυξη των σύγχρονων κρατικών αστυνομικών υπηρεσιών δεν περιόρισε ούτε ανταγωνίστηκε την ανάμιξη των ιδιωτικών κεφαλαίων στον τομέα της προστασίας. Αντίθετα, θα λέγαμε ότι η ανάπτυξή τους ήταν τόσο παράλληλη όσο και συμπληρωματική. Οι τρόποι συνεργασίας και συμπληρωματικότητας των δύο τομέων καθιστούν προβληματική πολλές φορές τη διάκρισή τους[63] καθώς όχι μόνο δεν υπερκαλύπτονται αλλά διαπλέκονται και μοιράζονται μεθόδους πρακτικής και δράσης. Η αγορά των αστυνομικών υπηρεσιών και αγαθών αναπτύχθηκε σταθερά από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά σε πολλά μέρη στον κόσμο. Είναι χαρακτηριστικός ο διεισδυτικός και παγκόσμιος χαρακτήρας του σε όλες σχεδόν τις οικονομίες των σύγχρονων κρατών. Καθώς η δημόσια προστασία παρήκμαζε, όλο και περισσότεροι ιδιώτες και επιχειρήσεις βασίζονταν σε ιδιωτικούς φορείς παροχής προστασίας για την ασφάλεια που χρειάζονταν. Αυτή ήταν η εξέλιξη αυτού που μπορεί να προσδιορισθεί ως «ιδιωτικοποίηση της δημόσια παρεχόμενης ασφάλειας» (privatization of public security), αν και όπως θα δούμε δεν πρόκειται ακριβώς για αυτό.

3.1.1 Αλληλεξάρτηση δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας στην παροχή υπηρεσιών ασφαλείας

Η σχέση μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα στην παροχή υπηρεσιών ασφαλείας είναι σε μεγάλο βαθμό μια σχέση συμπληρωματική παρά

[62] Βλ. Cunningham W. (1978), σ. 255.
[63] Πρβλ. Shearing C. D. & Stenning Ph. C. (1987), σσ. 6-7; Καθώς και Marx G. T. (1987), σ. 172.

αντιθετική[64], καθώς σήμερα είναι ολοένα και πιο δύσκολο να διακρίνει και να αποδώσει κανείς συγκεκριμένες λειτουργίες αστυνόμευσης μόνο στον ένα ή μόνο στον άλλο (όσον αφορά στην πρόληψη του εγκλήματος). Θα λέγαμε ότι δεν υπάρχουν διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους ρόλους, στις αρμοδιότητες και στους στόχους της δημόσιας και της λεγόμενης «ιδιωτικής» αστυνομίας.

Υπάρχουν πολλοί τομείς βάσει των οποίων ο κρατικός αστυνομικός φορέας και ιδιωτικές εταιρείες φύλαξης λειτουργικά και οργανωτικά συνδέονται και αλληλοεξαρτώνται. Ο Gary T. Marx[65] αναφέρει μερικούς τύπους διαπλοκής των δύο τομέων που καταλήγουν όχι μόνο σε κοινές πρακτικές αλλά και σε αμοιβαίες και άμεσες συνεργασίες.

Οι μορφές συνεργασίας που ακολουθούν αφορούν κυρίως αστυνομικά καθήκοντα σε μυστικές αποστολές (undercover work), ωστόσο εύκολα γενικεύονται ως καθημερινές πρακτικές του αστυνομικού σώματος. Πρώτον, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη η συνεργασία κρατικής αστυνομίας με ιδιωτικούς αστυνομικούς πράκτορες (private investigators) ή με το προσωπικό ασφαλείας ιδιωτικών εταιρειών με τις οποίες η κρατική αστυνομία συνεργάζεται για την εξιχνίαση υποθέσεων βιομηχανικής κατασκοπείας (και αναφέρει ως παράδειγμα τη συνεργασία του FBI και της εταιρείας πληροφορικής IBM το 1982). Πραγματικά τα τελευταία χρόνια οι μεγάλες επιδράσεις των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας (απάτες, διακεκριμένες κλοπές κ.λπ.) στα οικονομικά του κράτους και στα οικονομικά των μεγάλων ιδιωτικών εταιρειών αντιμετωπίζεται με ιδιότυπες συνεργασίες με ιδιωτικούς πράκτορες που ερευνούν υποθέσεις κατάχρησης, κλοπής εμπορικών μυστικών ή δολιοφθοράς στην παραγωγική διαδικασία και στα τεχνολογικά της μέσα[66].

Δεύτερον, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες κρατικές αρχές προσλαμβάνουν ιδιωτικούς αστυνομικούς ή ακόμη και πρακτορεία παροχής υπηρεσιών φύλαξης (private agencies) στους οποίους αναθέτουν υποθέσεις (φύλαξη τραπεζών, ταχυδρομικών αποστολών, κ.ά.), όταν πιστεύουν ότι η

---

[64] Βλ. Stenning Ph. C. (1999), σ. 2.
[65] Βλ. Marx G. T. (1987), σσ. 172-193.
[66] Πρβλ. Marx G. T. (1987), σσ. 173-174 ; Cunningham W. (1978), σσ. 257-260; Le Nouvel Observateur (1999), σ. 11.

κρατική αστυνομία δεν έχει τους πόρους, το χρόνο και τις ικανότητες να τις αναλάβει ή ακόμη και όταν πιστεύουν στην ύπαρξη διαφθοράς στους κόλπους της αστυνομίας. Τέλος, πολλές φορές προσλαμβάνουν ιδιωτικούς πράκτορες καθώς γνωρίζουν ότι οι δημόσιοι λειτουργοί της αστυνομίας δεσμεύονται από τους νόμους ώστε να πραγματοποιήσουν τις ενέργειες που απαιτούνται, π.χ. υποκλοπές. Ετσι, μετά τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και τους μεμονωμένους ιδιώτες, "είναι η σειρά του κράτους και των δημόσιων οργανισμών να καλέσουν τον ιδιωτικό τομέα για να εξασφαλίσουν την ηρεμία τους"[67]. Αεροδρόμια, στάδια, ιδρύματα κοινωνικής ασφάλισης, σταθμοί τρένων, όλοι απευθύνονται σε εταιρείες φύλαξης. Και στην Ελλάδα τέτοιες υπηρεσίες φύλαξης προσφέρουν σε τράπεζες και ταχυδρομεία και άλλες δημόσιες υπηρεσίες ιδιωτικά πρακτορεία, όπως η Wackenhut, η Group 4, κ. ά.

Τρίτον, έχουν ιστορικά υπάρξει περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ιδιωτικός τομέας (εμπορικοί οργανισμοί, εμπορικά επιμελητήρια) χρηματοδότησε επιχειρήσεις της κρατικής αστυνομίας για την εξιχνίαση οικονομικών εγκλημάτων, κεφάλαια με τα οποία πληρώθηκαν υπερωρίες των αστυνομικών ή η προστασία των μαρτύρων κ.λπ.

Τέταρτη, αλλά όχι ιδιαίτερα διαδεδομένη μορφή είναι η δημιουργία οιονεί-δημόσιων ή οιονεί-ιδιωτικών οργανισμών συνεργασίας που παρουσιάζονται ως αυτοτελείς επιχειρήσεις που επιτρέπουν την ανταλλαγή απόρρητων πληροφοριών, συνεργασία που δεν θα ήταν εφικτή από αστυνομικούς που δεσμεύονται από τα καθήκοντα και την κρατική υπηρεσία τους.

Τέλος, ως μία άλλη μορφή αλληλοεξάρτησης αναφέρεται η κυκλοφορία του προσωπικού μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Σήμερα μάλιστα αυτή η κυκλοφορία δεν γίνεται και προς τις δύο κατευθύνσεις όπως παλαιότερα, καθώς είναι πιο συχνό φαινόμενο έμπειροι αστυνομικοί να εγκαταλείπουν την πολύχρονη υπηρεσία τους στην κρατική αστυνομία για να συνεχίσουν την επαγγελματική τους δράση στον ιδιωτικό τομέα όπου μεταφέρουν τις γνώσεις και την εμπειρία τους. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό το γεγονός ότι πολλές φορές η

[67] Βλ. Le Nouvel Observateur (1999), σ. 11.

κυκλοφορία αυτή αναφέρεται ως «αιμορραγία[68]» της κρατικής αστυνομίας, καθώς αρκετά στελέχη της, και δη ανώτερα, εγκαταλείπουν τη σταδιοδρομία τους λίγο καιρό πριν συνταξιοδοτηθούν. Σημαντικός λόγος για την επαγγελματική τους απόφαση αποτελεί η έλξη των μισθών στον ιδιωτικό τομέα (όπου είναι πιο υψηλός) ωστόσο δεν αρκεί για να εξηγήσει το φαινόμενο. Κατά τον David Duglery[69] (πρώην διευθυντή της Ασφάλειας και νυν γενικού διευθυντή της ιδιωτικής Integral Security), υπάρχουν και άλλοι λόγοι προσχώρησης στον ιδιωτικό τομέα. Ο ίδιος θεωρεί χρέος του να αποσύρει τις γνώσεις και την εμπειρία του από μια κρατική αστυνομία που αδυνατεί να εξασφαλίσει στους πολίτες την προστασία που χρειάζονται. Εξάλλου το ελαστικό ωράριο των κρατικών αστυνομικών, η μη απόδοση των εξόδων υπηρεσίας τους, το γεγονός ότι πολλοί απασχολούνται σε δεύτερη εργασία κ.λπ. μπορούν να ερμηνεύσουν τη δυσαρέσκεια πολλών από αυτούς.

3.1.2 Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ιδιωτικοποίησης των αστυνομικών υπηρεσιών

Οι υπέρμαχοι[70] της ιδιωτικοποίησης αυτού του φορέα άσκησης κοινωνικού ελέγχου παραθέτουν πλήθος επιχειρημάτων για την αναγκαιότητα της παράλληλης ύπαρξης ιδιωτικών φορέων αστυνόμευσης. Αρχικά, οι ποικίλες υπηρεσίες που οι ιδιωτικές υπηρεσίες παρέχουν στους πελάτες τους εγγυώνται μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα από τον κρατικό φορέα. Έτσι, οι υπηρεσίες φύλαξης (guard services), οι υπηρεσίες ανίχνευσης και συλλογής στοιχείων (investigative services), οι τεχνικές υπηρεσίες (alarm services), οι υπηρεσίες θωρακισμένων οχημάτων, καθώς και η ευέλικτη χρήση των παραπάνω αποτελούν (πάντα για τις ανάγκες των πελατών τους) σημαντική απάντηση στις αδυναμίες της σύγχρονης αστυνομίας.

[68] Βλ. Le Nouvel Observateur, ό.π., σ. 10.
[69] Βλ. Le Nouvel Observateur, ό.π.
[70] Βλ. Cunningham W. (1976), Gill M. & Hart J. (1997), κ. ά.

Σημαντικές υπηρεσίες μπορεί να προσφέρει ο ιδιωτικός τομέας στην αντιμετώπιση του οικονομικού εγκλήματος[71] και να γίνει ένας δραστήριος συμμέτοχος αφού συμβάλλει στη διατήρηση της οικονομικής βιωσιμότητας των επιχειρήσεων μειώνοντας τις απώλειες από το οικονομικό έγκλημα. Καθώς η αστυνομία δεν έχει το χρόνο και τους πόρους να ασχοληθεί με την εξιχνίαση του οικονομικού εγκλήματος αλλά ούτε και το προσωπικό της είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο στο πεδίο εξειδικευμένων γνώσεων λογιστικής και ηλεκτρονικής καταχώρησης στοιχείων, είναι αναγκασμένη να παρεμβαίνει μετά την τέλεση των εγκληματικών πράξεων κι όχι να πρωταγωνιστεί στην πρόληψη. Είναι γεγονός ότι ο επιβαρυμένος προϋπολογισμός της κρατικής αστυνομίας που περιορίζεται από τη φορολογική βάση των πολιτών δεν επιτρέπει πρακτικά τίποτε άλλο παρά την παροχή ενός συγκεκριμένου επιπέδου προστασίας στο κοινό. Ετσι, παραμένει λίγος πολύτιμος χρόνος να αφιερώσει στην πρόληψη του εγκλήματος υπό την πίεση των αυξημένων απαιτήσεων της κοινωνίας για περισσότερες υπηρεσίες. Αντίθετα, οι συμπληρωματικές υπηρεσίες που προσφέρουν οι ιδιωτικές εταιρείες έχουν τα μέσα και το χρόνο να προλαμβάνουν εγκληματικές πράξεις παίρνοντας επιπλέον μέτρα για την προστασία των ιδιωτικών συμφερόντων, χωρίς να σφετερίζονται τις αρμοδιότητες της κρατικής αστυνομίας.

Παράλληλα, η τεχνολογική πρόοδος που εισάγεται από τα ιδιωτικά κεφάλαια στη βιομηχανία της προστασίας θα βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των ιδιωτικών φυλάκων στην αντιμετώπιση της απειλής των απαγωγών παιδιών και σημαντικών στελεχών επιχειρήσεων, των παράνομων εισβολών σε απαγορευμένους χώρους, καθώς και τρομοκρατικών επιθέσεων.

Οι τεχνολογικές καινοτομίες εντάσσονται ήδη στη λογική της προστασίας καθώς ιδιωτικές εταιρείες εγκαθιστούν σε μεγάλα συγκροτήματα κατοικιών στην Toulouse[72] (αλλά και σε άλλες πόλεις της Γαλλίας, όπως η Μασσαλία) οθόνες παρακολούθησης, των οποίων η εικόνα φτάνει στις τηλεοράσεις των ενοίκων. Εκτιμάται ότι τουλάχιστον 5.000 κατοικίες παίρνουν μέρος σε αυτή την πρακτική συμπαρακολούθησης. Ωστόσο, παρά τις διαβεβαιώσεις των υποστηρικτών

[71] Βλ. Cunningham W. ό.π., σσ. 267-269.
[72] Βλ. Le Nouvel Observateur (1999), σ. 11.

τέτοιων πρακτικών ότι οι τελευταίες συμβάλλουν στην ενίσχυση των δεσμών των γειτόνων και σε μια «χαρούμενη γειτνίαση», γεννιούνται εύλογα ερωτήματα για την ηθική, τη νομιμότητα και τις κοινωνικές συνέπειες αυτού του είδους συμπαρακολούθησης καθώς το κόστος μιας τέτοιας διαδικασίας είναι μεγάλο για την ελευθερία και την ατομικότητα του κάθε πολίτη.

Ακόμη και σε περιπτώσεις αναταραχών στην κοινότητα, όπως οι σχολικοί βανδαλισμοί και η βία στους αθλητικούς χώρους (χουλιγκανισμός), η ιδιωτική προστασία μπορεί όχι μόνο να έχει καταλυτικό ρόλο στην αντιμετώπισή τους (καθώς το κόστος των καταστροφών είναι μεγάλο βάρος για τους φορολογούμενους) αλλά όπως υποστηρίζεται[73] να συμβάλλει στην ενίσχυση της συνοχής της κοινότητας με την τόνωση του αισθήματος στα παιδιά της αναγκαιότητας συμμετοχής τους στην προστασία του σχολικού τους χώρου. Ωστόσο δεν γίνονται σαφείς οι συνέπειες από την ανάμιξη της αστυνόμευσης και των συστημάτων παρακολούθησης στον ευαίσθητο χώρο του σχολείου.

Συνολικά, θεωρείται ότι οι ιδιωτικές εταιρείες παρέχουν μια οικονομικά πιο αποτελεσματική προστασία (cost-effective) σε πολλές περιπτώσεις και προσφέρουν μια μοναδική ικανότητα εφαρμογής εξειδικευμένων γνώσεων στην προστασία περιουσιακών στοιχείων, στην μείωση των απωλειών και στην πρόληψη του εγκλήματος. Κατά τις προβλέψεις των υποστηρικτών της, η ιδιωτική προστασία θα αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο από τις κοινότητες ως ζωτικό τμήμα της δημόσιας ασφάλειας και των προγραμμάτων πρόληψης της εγκληματικότητας και προβλέπεται να αναπτυχθεί ραγδαία καθώς αυξάνεται το έγκλημα, κυρίως στις αστικές περιοχές.

Από την άλλη πλευρά, πολλοί θεωρητικοί[74] στέκονται κριτικά απέναντι στην ραγδαία επέκταση της βιομηχανίας υπηρεσιών ασφαλείας από ιδιωτικούς φορείς, παραθέτοντας πλήθος επιχειρημάτων.

Αρχικά, θα πρέπει να τονίσουμε τα πρακτικά προβλήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή μεθόδων τεχνικής πρόληψης, όπως η επιτήρηση

[73] Βλ. W. Cunningham (1978), σ. 266.
[74] Βλ. N. South (1988), M. McManus (1995), T. Prenzler & H. Hayes (1999), κ.ά.

με τις περιπολίες ιδιωτικών αστυνομικών ή με συστήματα τεχνολογίας όταν δρουν για λογαριασμό των πελατών τους. Είναι γεγονός ότι η τεχνολογία προσφέρει νέες δυνατότητες στην πρόληψη του εγκλήματος. "Οι εξελίξεις στην ηλεκτρονική, στην πληροφορική, στην τεχνητή νοημοσύνη, στη βιοχημεία, στην αρχιτεκτονική, στην επιστήμη αντοχής υλικών και σε άλλους σχετικούς τομείς έχουν οδηγήσει σε μια ακμάζουσα βιομηχανία πρόληψης του εγκλήματος και κοινωνικού ελέγχου βασισμένου σε τεχνικά μέσα[75]". Η βιομηχανία αυτή ενεργοποιεί πλήθος τεχνικών και τεχνολογικών μέσων για την υλοποίηση των στόχων της, όπως είναι τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, συστήματα ελέγχου πρόσβασης, συστήματα περιμετρικής προστασίας, συστήματα συναγερμού και άλλα με σκοπό την παρακολούθηση χώρων, κλειστών και ανοικτών, έλεγχο που υφίστανται όχι μόνο αυτοί που τον επιδιώκουν ως πελάτες των ιδιωτικών φορέων αλλά όλοι οι υπόλοιποι πολίτες. Αυτή η βιομηχανία επεκτείνει τη δράση της καθώς πλέον η κατηγορία «ιδιοκτησία» αλλάζει περιεχόμενο με την εμφάνιση της «μαζικής ιδιωτικής ιδιοκτησίας[76]» που περιλαμβάνει ανοιχτούς για το κοινό χώρους (όπως εμπορικά κέντρα, πάρκα αναψυχής, αθλητικούς χώρους, συγκροτήματα κατοικιών κ.ά.) οι οποίοι καθημερινά αστυνομεύονται από ιδιωτικές αστυνομίες με αποτέλεσμα όλο και περισσότερες καθημερινές δραστηριότητες του κοινωνικού συνόλου να υπόκεινται σε έλεγχο.

Ένα άλλο φαινόμενο που συνδέεται με την επέκταση της επιτήρησης και του ελέγχου, το οποίο δεν πρέπει να αγνοήσουμε, είναι το φαινόμενο της μετατόπισης[77] της εγκληματικότητας, που αφορά τη δυνατότητα αλλαγής τόπου, χρόνου, τύπου και είδους του εγκλήματος λόγω της παρέμβασης των μεθόδων τεχνικής πρόληψης. Το φαινόμενο της μετατόπισης είναι ζήτημα ζωτικής σημασίας στην πρόληψη του εγκλήματος ωστόσο είναι πολύ δύσκολο να γίνει αντικείμενο μέτρησης. Σε σχέση με αυτό, η κριτική που ασκείται στην επιλεκτική τακτική παροχής υπηρεσιών ασφαλείας από ιδιωτικές εταιρείες συνίσταται στο γεγονός ότι αυτή η τακτική επικεντρώνεται στα συμπτώματα του προβλήματος

[75] Βλ. Marx G. T. (1995), σ. 226, πρόκειται για το φαινόμενο που ο ίδιος έχει ονομάσει «μηχανική του κοινωνικού ελέγχου» (engineering of social control).
[76] Βλ. Stenning Ph. C. (1999), σ. 3.
[77] Βλ. Pease K. (1997), σσ. 976-979; επίσης πρβλ. Marx G. T. (1995), σ. 244, αλλά και τις έρευνες που αναφέρει η Σπινέλλη Κ. (1982), σ. 109.

και όχι στα αίτιά του. Για παράδειγμα, η αυξημένη φρούρηση του εμπορικού κέντρου μιας περιοχής θα περιορίσει τις διαρρήξεις των καταστημάτων αλλά είναι δυνατό να προκαλέσει την αύξησή τους σε κοντινή μη φρουρούμενη περιοχή. Το πρόβλημα της εγκληματικότητας συνεπώς δεν λύνεται, απλά μετατοπίζεται γεωγραφικά.

Επεκτείνοντας τον παραπάνω συλλογισμό, η έννοια του χώρου θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε μέσα από την κατάλληλη οριοθέτησή του να παίξει καταλυτικό ρόλο στην περιστασιακή πρόληψη. Η επιτήρηση και ο προσδιορισμός μιας συνοικίας ως «υπερασπίσιμος χώρος» (defensible space[78] ή undefined space) παρουσιάστηκε ως ένα κίνητρο κινητοποίησης των πολιτών ώστε να συμμετάσχουν στην πρόληψη του εγκλήματος. Η επιτήρηση όμως αυτή από το προσωπικό φρούρησης μιας εταιρείας ή από τους ίδιους τους κατοίκους της συνοικίας αυτής εντείνει την αστυνόμευση και τον έλεγχο, δημιουργεί συγκρούσεις γύρω από τους υπό διεκδίκηση χώρους και τέλος είναι πιθανό να οδηγήσει και σε φαινόμενα αυτοδικίας (vigilantism) των πολιτών εναντίον «ύποπτων» περαστικών.

Από τα παραπάνω επιβεβαιώνεται ο ισχυρισμός ότι με την επέκταση των ιδιωτικών αστυνομικών υπηρεσιών αυτή συντελείται μια μεγάλη στροφή από μια κοινωνία πολιτών σε μια κοινωνία καταναλωτών[79]. Με άλλα λόγια, η επέκταση αυτών των υπηρεσιών συνεπάγεται μια στροφή από τον κρατικό έλεγχο της εγκληματικότητας σε μορφές ιδιωτικού ελέγχου και υιοθέτησης της αρχής «ο χρήστης πληρώνει». Ταυτόχρονα, καθώς η ασφάλεια του ατόμου έχει γίνει ένα εμπόρευμα προς κατανάλωση βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη χρηματική ικανότητα του καταναλωτή, γεγονός που σημαίνει ότι αυτοί που έχουν την οικονομική δυνατότητα απολαμβάνουν καλύτερη προστασία. Γεννιέται έτσι μια «αστυνομία δύο ταχυτήτων»: ιδιωτική για τα ανώτερα οικονομικά στρώματα και κρατική για τα ασθενέστερα. Αυτό προκαλεί μια διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε εκείνους που μπορούν να ενταχθούν στην τρέχουσα καταναλωτική κοινωνία και σε αυτούς που αποκλείονται. Αναπαράγονται έτσι άκαμπτες κοινωνικές

[78] Βλ. την αναφορά του Johnston (1992) στον Newman O., σσ. 175-176.
[79] Βλ. την ανάλυση του Habermas J. στο Κεφ. 1. της παρούσας εργασίας.

ανισότητες μέσα από την εμπορευματοποίηση αυτού που μέχρι τώρα θεωρούταν βασικό κοινωνικό δικαίωμα του πολίτη για ασφάλεια και προστασία.

Επίσης, μία ακόμη πλευρά του φαινομένου της εμπορικοποίησης του αγαθού της ασφάλειας ιδιαίτερα ανησυχητική, πέρα από τις κοινωνικές ανισότητες που αυτό δημιουργεί, είναι ότι καθώς η ασφάλεια ανάγεται σε οικονομικό φαινόμενο, δημιουργείται η πιθανότητα οι ιδιωτικές εταιρείες, που συνεχώς αναπτύσσονται, να "δημιουργούν μια ανάγκη παρά να απαντούν σε μια πραγματική ανάγκη"[80] καθώς η διατήρηση στους πολίτες του φόβου του εγκλήματος για την προώθηση των υπηρεσιών προστασίας είναι προς το συμφέρον των εταιρειών αυτών.

Κατ' επέκταση, παρατηρείται μία μετατόπιση των κοινωνικών ευθυνών του κράτους, καθώς αυτό παραχωρεί διάφορους τομείς, όπως η προστασία (αλλά και η εκπαίδευση, η υγεία κ.λπ.) στη δυναμική της αγοράς, γεγονός που εύλογα αποβαίνει εις βάρος ορισμένων κοινωνικών ομάδων.

Η κριτική των ιδιωτικοποιήσεων επικεντρώνεται περαιτέρω στη νομιμότητα της διάσπασης του μονοπωλίου της κρατικής εξουσίας και στην απειλή, με αυτή την έννοια, των δημοκρατικών ιδεωδών[81]. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η αστυνομία είναι η πιο σημαντική κρατική υπηρεσία σε ένα σύγχρονο κράτος καθώς έχει μια μοναδική σχέση με τους θεσμούς της δημοκρατίας. Η σχέση αυτή υπονοεί ότι ο θεσμός της αστυνομίας έχει σε μεγάλο βαθμό την αποδοχή της κοινής γνώμης. Ωστόσο η νομιμοποίηση της αστυνομικής δράσης αποδεικνύεται προβληματική όταν πηγάζει από ιδιωτική παρά από δημόσια αρχή. Η νομιμότητα της δημιουργίας ενός ιδιωτικού φορέα για την προστασία του πολίτη, που εμπορεύεται το αίσθημα ανασφάλειας των πολιτών (αίσθημα το οποίο συνήθως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της εγκληματικότητας) καθίσταται προβληματική, καθώς δεν υπόκειται σε δημοκρατικό έλεγχο. Είναι εμφανές ότι, με αυτό τον τρόπο, η εγκατάλειψη από το κράτος του ελέγχου σημαντικών τομέων της κοινωνικής ζωής, όπως είναι η προστασία, και η υφαρπαγή του από κερδοσκοπικά προσανατολισμένα κέντρα αποφάσεων (όπως οι πολυεθνικές

[80] Βλ. Παπαθανασόπουλος Ε. (1998), σ. 358.
[81] Βλ. Τραυλός-Τζανετάτος Δ. (1984), σ. 39; Jones Tr. et al. (1996), σ. 187.

εταιρείες) απειλεί τη νομιμότητα του ίδιου του κράτους και αμφισβητεί το δημοκρατικό του ρόλο.

Παράλληλα, ένας ακόμη προβληματισμός σε σχέση με την ολοένα αυξανόμενη αστυνόμευση από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών ασφαλείας εστιάζεται στην πιθανότητα ο πολίτης να γίνει δέσμιος τους. Ενδεικτικά είναι τα φαινόμενα συμπαρακολούθησης των γειτόνων σε συγκροτήματα κατοικιών της Γαλλίας, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, με τεχνολογικά εξελιγμένα μέσα επιτήρησης, αλλά και το φαινόμενο της διαρκούς συνοδείας ατόμων από ιδιωτικούς σωματοφύλακες (bodyguards). Το φαινόμενο αυτό εξαπλώνεται διαρκώς λόγω του αυξανόμενου φόβου θυματοποίησης που καλλιεργείται κυρίως από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Μάλιστα η κατάσταση καθίσταται προβληματική όταν η διακριτική αυτή συνοδεία απευθύνεται σε ανήλικους, όταν δηλαδή γονείς καταφεύγουν στην ιδιωτική προστασία των παιδιών τους γιατί "κατά κύριο λόγο φοβούνται να μην μπλέξουν τα παιδιά τους με ναρκωτικά, αλλά και να μην πέσουν θύματα απαγωγής, με στόχο τον εκβιασμό για καταβολή λύτρων"[82]. Οι κίνδυνοι για τις ατομικές ελευθερίες είναι εμφανείς καθώς ο φόβος θυματοποίησης διογκώνεται και η ιδιωτική αστυνόμευση παρεμβαίνει όλο και περισσότερο στη ζωή του ατόμου.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, είναι εύλογο ότι ο ρόλος της αστυνομίας μπορεί να επηρεάσει σε πολλές περιπτώσεις τις βασικές ελευθερίες των πολιτών. Οι εξουσίες που διαθέτει για την προστασία του πολίτη, παρέχουν τη δυνατότητα της προσβολής και της παραβίασης αυτών των ελευθεριών[83]. Το φαινόμενο αυτό είναι πιο πιθανό όταν είναι κάποιος ιδιωτικός φορέας εκείνος που διαχειρίζεται αυτές τις εξουσίες. Έτσι για παράδειγμα, το νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις εξουσίες των ιδιωτικών αστυνομικών και αυτές των δημόσιων πάνω στην ιδιοκτησία και τον ιδιωτικό χώρο των πολιτών παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις. Διότι οι εξουσίες των πρώτων προέρχονται από μια απλή νομοθετική ρύθμιση και την συγκατάβαση των πελατών τους ενώ οι εξουσίες των δεύτερων είναι προϊόν μακρόχρονων κοινωνικών διαδικασιών που στόχο είχαν

[82] Βλ. δημοσίευμα της «Ακρόπολις», 19/2/2000, σ. 9.
[83] Βλ. Trevor J. et al. (1996), σ. 187; Τραυλός -Τζαννετάτος Δ. (1984), σ. 39.

τη θεμελίωση του δικαίου και τον περιορισμό της κρατικής αυθαιρεσίας[84]. Έτσι, σήμερα παρουσιάζεται το ειρωνικό φαινόμενο η δράση των οργάνων της δημόσιας αστυνομίας να υπόκειται σε συνταγματικούς περιορισμούς ενώ η δράση των ιδιωτικών αστυνομικών να παραμένει ανεξέλεγκτη.

Το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης σε αυτό τον τομέα σηματοδοτεί την ανάδυση ιδιωτικά προσδιορισμένων τάξεων (orders) που είναι αυτόνομες και στις οποίες δραστηριοποιούνται πράκτορες που δεν δρουν υπό το πνεύμα της δημόσιας τάξης που το κράτος έχει διακηρύξει. Για το λόγο αυτό σημαντικοί ενδοιασμοί προκύπτουν από τον κίνδυνο καταχρήσεων και υπερβάσεων των νομίμων ορίων δράσης των ιδιωτικών αστυνομικών και κατά συνέπεια από τον κίνδυνο προσβολής συνταγματικών δικαιωμάτων των πολιτών, όπως η ιδιωτική τους ζωή.

3.1.3 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των παραπάνω, γεννιούνται σημαντικά ερωτήματα σχετικά με την ίδια την αστυνόμευση, για τους κινδύνους που δημιουργούνται σχετικά με τις ελευθερίες των πολιτών και για την ιδιωτική τους ζωή καθώς και γενικότερα για τον κοινωνικό έλεγχο. Έχει λεχθεί ωστόσο ότι η έκταση των ιδιωτικών ελευθεριών καθορίζεται από το χώρο που το κράτος επιτρέπει στην ιδιωτική παρέμβαση.

Ο κοινωνικός έλεγχος, μέσα από την εμφάνιση νέων μορφών ελέγχου, παίρνει άλλη μορφή και άλλο περιεχόμενο. Η ανάμιξη του ιδιωτικού τομέα στις αστυνομικές υπηρεσίες σηματοδοτεί μια στροφή στην ανάπτυξη του κοινωνικού ελέγχου προς περισσότερο έλεγχο. Την κατάσταση αυτή ενισχύει η ύπαρξη και διάδοση ενός φαινομένου «ηθικού πανικού», που σχετίζεται με ζητήματα εγκληματικότητας και τάξης, σχεδιασμένου να προωθήσει και να νομιμοποιήσει μία αύξηση της παρέμβασης του κράτους και ειδικότερα της αστυνομίας. Έτσι, η ιδιωτική παρέμβαση σε αυτόν τον τομέα δεν φαίνεται παρά σαν μια στρατηγική του κρατικού μηχανισμού για ευρύτερο έλεγχο.

---

[84] Βλ. Stenning Ph. C. (1999), σ. 6.

Παράλληλα, η συλλογή προσωπικών στοιχείων μέσω των τεχνολογικά ανεπτυγμένων μέσων και η διαχείριση των πληροφοριών διευρύνουν το δίκτυο του ελέγχου καθώς δεν αφορούν την εμφανή επιτήρηση (από έναν αστυνομικό με στολή που φρουρεί ένα χώρο ή συστήματα πρόσβασης που είναι ορατά) αλλά αφορούν εκείνες τις μορφές που διεισδύουν στον ιδιωτικό χώρο (συστήματα διαχείρισης πληροφοριών σε βάσεις δεδομένων ή συστήματα υποκλοπών και κλειστά κυκλώματα επιτήρησης) χωρίς να γίνονται αντιληπτοί. "Καθώς πεδίο δράσης της αστυνόμευσης γίνεται σήμερα όσο ποτέ το πεδίο δράσης της καθημερινής ζωής, ο κοινωνικός έλεγχος γίνεται αντικείμενο διαχείρισης από τις πρακτικές οργανώσεων με διαφορετικά ενδιαφέροντα και στόχους. «Μικροσκοπικά πεδία δράσης» του ιδιωτικού ελέγχου συμπληρώνουν τον περισσότερο συγκεντρωτικό κρατικό μηχανισμό"[85].

Παρόλα αυτά η συνεχής απαίτηση για ιδιωτικές υπηρεσίες παροχής προστασίας δεν φαίνεται να εγκαταλείπεται. Έτσι, αυτό που προβάλλει *περισσότερο αναγκαίο είναι μια κριτική θεώρηση του φαινομένου και των* συνεπειών του στην ποιότητα της ζωής των πολιτών και στην εξασφάλιση αποτελεσματικής και κοινά αποδεκτής αστυνόμευσης στα πλαίσια της κοινότητας. Η συνεργασία των αρχών της κοινότητας στον τομέα της πρόληψης της εγκληματικότητας σε συνδυασμό με τις ήδη υπάρχουσες τεχνικές πρόληψης και φυσικά τη σωστή ενημέρωση και συμμετοχή του πολίτη αποτελεί ένα πρώτο βήμα για την σχεδίαση αισιόδοξων προγραμμάτων κοινωνικής πρόληψης. Τέλος, η δράση των ιδιωτικών επιχειρήσεων αστυνόμευσης θα πρέπει να γίνει αντικείμενο όχι μόνο μιας πιο επιμελούς νομοθετικής ρύθμισης αλλά και ελέγχου από τις κρατικές αρχές ώστε να μην παραβιάζουν τις προϋποθέσεις λειτουργίας τους και τις ελευθερίες των πολιτών.

[85] Βλ. Reichman N. (1987), σ. 261.

3.2 Ιδιωτικοποίηση των σωφρονιστικών υπηρεσιών

Η κρατικοποίηση της λειτουργίας των φυλακών συντελέστηκε (όπως είδαμε παραπάνω) με την κοινή αποδοχή της αρχής ότι το κράτος διατηρεί το αποκλειστικό δικαίωμα της χρήσης νομιμοποιημένης βίας, το μονοπώλιο της θεσμικής βίας. Έτσι, παραδοσιακά, ο ορισμός της ποινής προϋποθέτει την επιβολή και την εκτέλεσή της από το κρατικό δικαιοδοτικό όργανο στο οποίο έχει ανατεθεί η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, ή αλλιώς, από εκείνη τη θεσμική εξουσία η οποία εκπροσωπεί το κράτος. Τα κίνητρα[86] που οδήγησαν στην απαίτηση για την κρατικοποίηση των υπηρεσιών σωφρονισμού ήταν η συνειδητοποίηση της διαφθοράς και των καταχρήσεων ως κρούσματα που έπληττταν τη νομιμότητα των ιδιωτικών φυλακών του 19ου αιώνα, οι αντιδράσεις εμπορικών σωματείων, οι απαιτήσεις για καλύτερες συνθήκες στο εσωτερικό των φυλακών, καθώς και η υιοθέτηση ενός επανορθωτικού μοντέλου (rehabilitation model) για τη μεταχείριση του εγκληματία. Ωστόσο σήμερα ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα θέματα της ποινικής πολιτικής αποτελεί η ιδιωτικοποίηση συγκεκριμένων υπηρεσιών αλλά κυρίως της διαχείρισης των σωφρονιστικών καταστημάτων.

Κατά το πέρασμα από τη δεκαετία του '80 στη δεκαετία του '90, παρατηρήθηκε μια στροφή προς περισσότερο πραγματιστικές θεωρήσεις στη διαμόρφωση της ποινικής πολιτικής. Η μαζική αύξηση του πληθυσμού των φυλακών που ξεκίνησε από το 1980 περίπου σε πολλά κράτη της Ευρώπης αλλά και στην Αμερική, δημιούργησε μια κατάσταση που επέφερε δυσφορία στους πολιτικούς κυρίως κύκλους οι οποίοι αναζήτησαν τρόπους επέκτασης της χωρητικότητας των φυλακών και ταυτόχρονα μείωσης τους κόστους συντήρησής τους και εξοικονόμησης φόρων των πολιτών. Το τεράστιο κόστος που συνδέθηκε με την επιλογή των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά προβλήματα μέσω της φυλάκισης διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο στην τάση προς την ιδιωτικοποίηση των φυλακών. Άρχισε να διαμορφώνεται έτσι μία καινοτομική

[86] Βλ. Beyens Kr. & Snacken S. (1996), σ. 240.

επιλογή που, όχι μόνο ήταν σύμφωνη με τις ιδεολογικές κατευθύνσεις των κυβερνήσεων της εποχής αλλά, φαινόταν να απαντά ικανοποιητικά στα προβλήματα του ποινικού συστήματος, όπως ήταν η ανάγκη επέκτασης της χωρητικότητας των φυλακών και η βελτίωση των συνθηκών μέσα σε αυτές, αλλά και η ανάγκη για πιο ευέλικτες εργασιακές πρακτικές από την πλευρά του προσωπικού των φυλακών. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με το αίτημα για μείωση του κόστους φάνηκαν να μπορούν να πραγματοποιηθούν με μια μάλλον γρήγορη και πρακτική λύση: Η τάση της ιδιωτικοποίησης ή αλλιώς η εμπορικοποίηση τομέων του ποινικού δικαίου αναπαριστά μιαν απάντηση στην έντονη κριτική ότι το κράτος δεν είναι ικανό να εφαρμόσει ποινικές κυρώσεις οικονομικά και αποδοτικά σε αντίθεση με τον ιδιωτικό τομέα που μπορεί και μάλιστα "γρηγορότερα με τις αναθέσεις υπό καθεστώς συμβάσεων, με χαμηλότερο κόστος και με μεγαλύτερο διαχειριστικό έλεγχο πάνω στο σύστημα της φυλάκισης"[87].

Από την πλευρά του κράτους υπάρχουν πολλοί τρόποι χρηματοδότησης[88] των προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης στην ποινική πολιτική. Μερικοί από αυτούς είναι η ανάθεση της φροντίδας για την κατασκευή των εγκαταστάσεων στον ιδιωτικό τομέα, η διαχείριση των καταστημάτων από τον ιδιωτικό τομέα, οι ιδιωτικές υπηρεσίες που παρέχονται με σύμβαση έργου (όπως ιατρικές και οδοντιατρικές υπηρεσίες, προμήθεια των εγκαταστάσεων με είδη διατροφής από ιδιώτες, κ.ά.), η εργασία των κρατουμένων και άλλα.

Η συνηθέστερη μορφή με την οποία εμφανίστηκαν οι λεγόμενες «ιδιωτικές φυλακές» ήταν η ανάθεση υπό το καθεστώς της σύμβασης (contracting out), υπό το οποίο η «ιδιωτικοποίηση»[89] μέσα στα πλαίσια του συστήματος απονομής δικαιοσύνης υπονοεί ότι η παροχή των υπηρεσιών είναι δημόσια (με την έννοια ότι η κυβέρνηση θεσπίζει τους νόμους και προσδιορίζει τις μεθόδους ελέγχου), ενώ η εκτέλεση των υπηρεσιών είναι ιδιωτική (με την έννοια ότι η κυβέρνηση

---

[87] Βλ. Albrecht H.-J. (1999).
[88] Βλ. McConville S. (1988), σσ. 95-99.
[89] Σύμφωνα με τον Αλεξιάδη Στ. (1995), σ. 21, (και όσον αφορά στο βρεταννικό παράδειγμα) σε κανένα νόμο δεν αναφέρεται ο όρος «ιδιωτικοποίηση» αντίθετα με ότι συμβαίνει στη διεθνή βιβλιογραφία.

αναθέτει σε ιδιώτες τη διοίκηση), πάντα όμως η λειτουργία των φυλακών τελεί υπό την εποπτεία του κράτους όπως προβλέπεται από την εκάστοτε νομοθεσία.

3.2.1 Η διεθνής εμπειρία

Η διεθνής εμπειρία[90] καταδεικνύει πλήθος παραδειγμάτων ιδιωτικοποίησης ανά τον κόσμο που αναπτύχθηκαν για διάφορους λόγους: Στον τομέα της ψήφισης νομοθετικών ρυθμίσεων που επιτρέπουν την ιδιωτικοποίηση και υλοποίησης αντίστοιχων προγραμμάτων πρωτοπορούν οι Η.Π.Α. και η Αυστραλία οι οποίες ξεκίνησαν την επαναϊδιωτικοποίηση των φυλακών από τις αρχές της δεκαετίας του '80. Όσον αφορά στις ευρωπαϊκές χώρες ανάλογα προγράμματα λειτουργούν ήδη στη Βρετανία και στη Γαλλία, παρουσιάζοντας ωστόσο έντονες διαφοροποιήσεις.

Στο σημείο αυτό παρατίθενται ορισμένα στατιστικά στοιχεία[91] που καταδεικνύουν την έκταση του φαινομένου σε όλο τον κόσμο κατά γεωγραφική περιοχή. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζεται ο αριθμός των ιδιωτικών εγκαταστάσεων που λειτουργούν ανά τον κόσμο ως καταστήματα κράτησης ενηλίκων με το καθεστώς ανάθεσης με σύμβαση (contracted out prison), ενώ στον επόμενο (Πίνακας 2) εμφανίζονται οι τιμές της χωρητικότητας αυτών των εγκαταστάσεων όπως εκτιμώνται από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν αναλάβει τη διαχείρισή τους.

---

[90] Βλ. Beyens Kr. & Snacken S. (1996), σσ. 241-249.

[91] Τα στατιστικά στοιχεία και οι πίνακες προέρχονται από την ιστοσελίδα του Thomas Ch. W. και συγκεντρώθηκαν από τον ίδιο το Δεκέμβριο του 1999, (βλ. βιβλιογραφία). Ο οποίος σημειώνει ότι τα στοιχεία, με μία εξαίρεση, προέρχονται από τις μαρτυρίες ανώτερων στελεχών των ιδιωτικών επιχειρήσεων και πιστεύεται ότι είναι αληθινά. Η επιχείρηση Wackenhut Corrections Corporation αρνήθηκε να παρέχει οποιεσδήποτε πληροφορίες για τις εγκαταστάσεις της. Ωστόσο η συγκέντρωση των παραπάνω στοιχείων προήλθε από άλλες πηγές δημόσιας πληροφόρησης, όπως από έγγραφα της Επιτροπής για τις Εγγυήσεις και τις Συναλλαγές (The Securities and Exchange Commission). Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα στατιστικά στοιχεία περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις που βρίσκονται ήδη σε λειτουργία αλλά και άλλες οι οποίες είναι υπό κατασκευή.

Πίνακας 1. Αριθμός ιδιωτικών εγκαταστάσεων κατά γεωγραφική περιοχή

Πίνακας 2. Εκτίμηση της χωρητικότητας των ιδιωτικών εγκαταστάσεων κατά γεωγραφική περιοχή

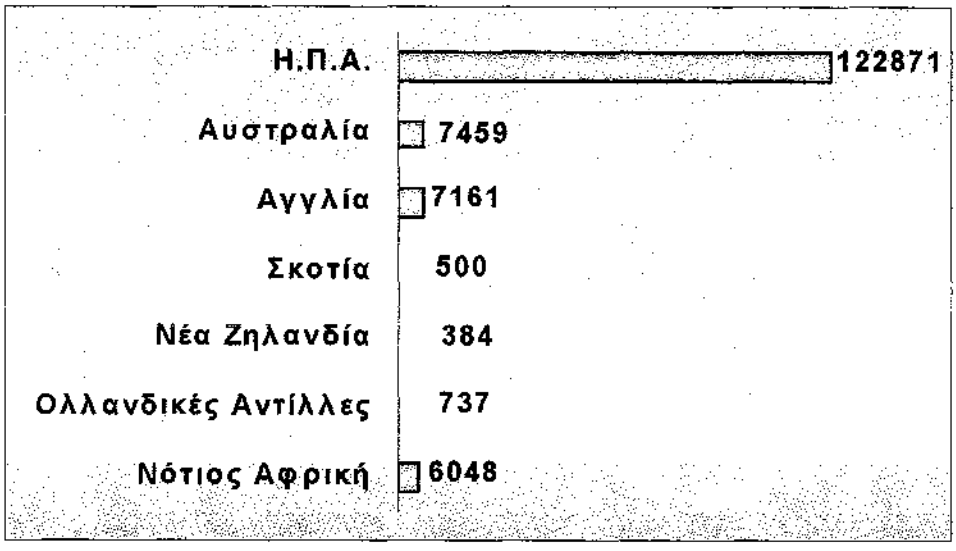

Από τους παραπάνω πίνακες είναι εμφανής η τεράστια έκταση του φαινομένου όπως παρουσιάζεται στις Η.Π.Α. σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες που έκαναν πράξη το εγχείρημα της ιδιωτικοποίησης των φυλακών. Από τα παραπάνω βλέπουμε, πως μια στοιχειώδης εκτίμηση για το βαθμό της ιδιωτικοποίησης των σωφρονιστικών καταστημάτων είναι ότι 158 ιδιωτικές εγκαταστάσεις βρίσκονται είτε σε λειτουργία είτε υπό κατασκευή στις Η.Π.Α. και ακόμη 30 είναι διασκορπισμένες σε άλλα μέρη του κόσμου. Επίσης εκτιμάται ότι σε συνθήκες πλήρους λειτουργίας τους η χωρητικότητά τους μπορεί να φτάσει τις 122.871 θέσεις για τις Η.Π.Α. ενώ άλλες 22.289 για τις υπόλοιπες.

Επιπλέον στον επόμενο πίνακα, παρουσιάζεται αναλυτικά η αύξηση της χωρητικότητας των ιδιωτικών σωφρονιστικών εγκαταστάσεων για ενηλίκους τα τελευταία δέκα χρόνια.

Πίνακας 3. Εξέλιξη της χωρητικότητας στο σύνολο των ιδιωτικών εγκαταστάσεων κατά τα δέκα τελευταία χρόνια

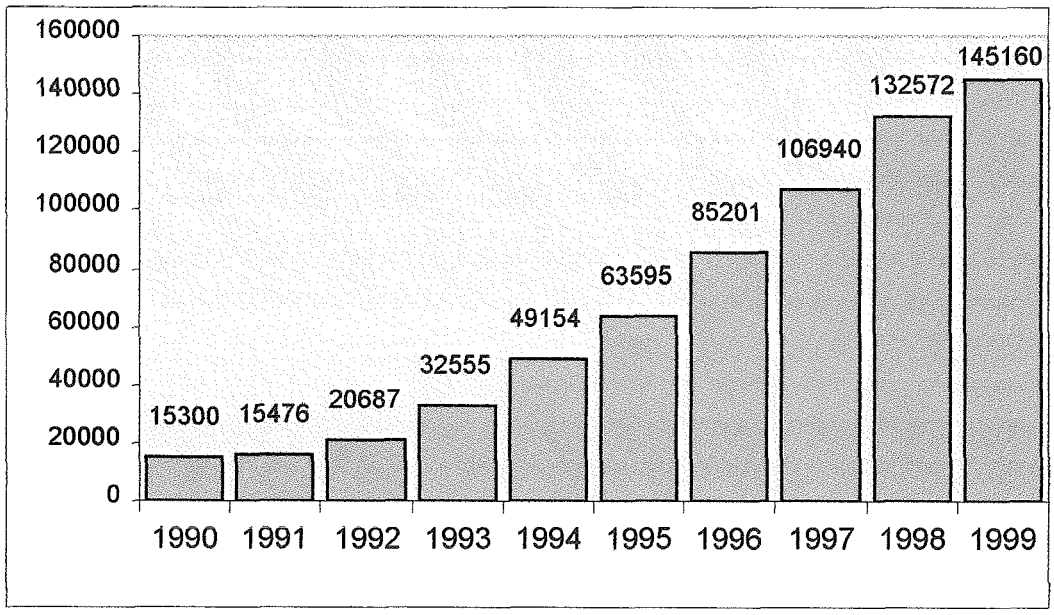

Η ανοδική πορεία της χωρητικότητας είναι ενδεικτική της τάσης της ιδιωτικοποίησης και επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η τιμώρηση δεν αποτελεί μόνο

μια λειτουργία ζωτικής σημασίας για το κράτος αλλά επίσης είναι και μια καλή επιχειρηματική λειτουργία των ιδιωτών.

Αναλυτικότερα, στις Η.Π.Α. το αποκεντρωμένο σύστημα εξουσίας και το μεγάλο πλήθος διαφορετικών θεσμών αποτέλεσαν παράγοντες που διευκόλυναν την ανάμειξη του ιδιωτικού τομέα. Το πολιτικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί πριν από την επέκταση των ιδιωτικοποιήσεων, η τρομερή αύξηση του πληθυσμού των φυλακών και τα οικονομικά προβλήματα που προέκυπταν από την εφαρμογή του υπάρχοντος σωφρονιστικού συστήματος οδηγούσαν σε ένα πολιτικό αδιέξοδο στο οποίο η ιδιωτική πρωτοβουλία βρήκε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξή της. Η δημιουργία νέων φυλακών από ιδιωτικά κεφάλαια έδινε λύση στο πρόβλημα του υπερπληθυσμού αλλά ταυτόχρονα δεν επιβάρυνε την φορολογία των πολιτών. Έτσι, η ανάμιξη του ιδιωτικού τομέα ξεκίνησε το 1979 με την ίδρυση καταστημάτων για ανηλίκους και φυλακές ελάχιστης ή μέσης ασφαλείας για ενηλίκους. Οι αμερικάνικες εταιρείες Corrections Corporation of America (CCA) και Wackenhut Corrections Corporation ήταν οι μεγαλύτερες δυνάμεις στο χώρο της ιδιωτικοποίησης των φυλακών οι οποίες, μέσα από την ισχυρή οργάνωση και προώθηση των συμφερόντων τους, κατάφεραν να επεκτείνουν τη δράση τους στο διεθνή χώρο (Αυστραλία, Αγγλία, κ.λπ.).

Στην Αυστραλία, επίσης αναπτύχθηκε η ιδέα της ιδιωτικοποίησης με την ίδρυση τριών εγκαταστάσεων στις αρχές της δεκαετίας του '90. Κίνητρα της ιδιωτικοποίησης ήταν η δημιουργία μιας ανταγωνιστικής αγοράς από αμερικάνικες κυρίως εταιρείες στον τομέα των σωφρονιστικών καταστημάτων, η ανάγκη αντιμετώπισης του υπερπληθυσμού των φυλακών και του αυξημένου κόστους του δημόσιου σωφρονιστικού συστήματος και η ανάγκη για ευελιξία και βελτίωση του προσωπικού των φυλακών. Το εγχείρημα προβλήθηκε ως ένα πείραμα για την αξιολόγηση του υπάρχοντος συστήματος. Η επιχειρηματική δράση ξεκίνησε το 1990 με την ίδρυση της χαμηλής – μεσαίας ασφάλειας φυλακής Borallon[92] ενώ η επιχειρησιακή λειτουργία της ανήκε στην εταιρεία Corrections Corporation of Australia θυγατρική της CCA.

[92] Βλ. K. Beyens & S. Snacken (1996), σσ. 242-244.

Στη Βρετανία, όπως και στις άλλες αγγλο-σαξωνικές χώρες που είδαμε παραπάνω, η τάση για επέκταση της ιδιωτικής αγοράς ήταν η πρόταση των ανερχόμενων νεο-φιλελεύθερων πολιτικών κύκλων για να λυθούν τα δημοσιονομικά προβλήματα του κράτους. Έτσι, και στη Βρετανία η επιρροή των πολιτικών πιέσεων για τα θετικά αποτελέσματα του ανταγωνισμού στην παροχή υπηρεσιών, επέτρεψαν το σχηματισμό ισχυρών οικονομικών κύκλων (lobbies) που ήταν διατεθειμένοι να προωθήσουν τη βιομηχανία του ιδιωτικού σωφρονιστικού συστήματος. Τα πρώτα ιδιωτικά καταστήματα κράτησης ιδρύθηκαν το 1991 από αγγλικές εταιρείες ενώ ακολούθησαν και άλλες που προήλθαν από συνενώσεις με αμερικάνικες εταιρείες.

Στη Γαλλία, η ιδιωτικοποίηση ξεκίνησε το 1987 με στόχο να δοθεί άμεση λύση στο πρόβλημα της αύξησης του πληθυσμού των φυλακών, και προέβλεπε όχι μόνο την κατασκευή νέων εγκαταστάσεων αλλά και τη διαχείρισή τους από τον ιδιωτικό τομέα. Ωστόσο γρήγορα εγκαταλείφθηκε η ιδέα της παράδοσης της διαχείρισης και αυτή περιήλθε στο κράτος ενώ οι ιδιώτες, ανάδοχοι του έργου, διατήρησαν στον έλεγχό τους τις επιμέρους υπηρεσίες της λειτουργίας των φυλακών, όπως η εκπαίδευση των τροφίμων, η εργασία τους, η προμήθεια τροφίμων, και άλλων αγαθών και υπηρεσιών.

Γενικότερα στην υπόλοιπη Ευρώπη εκδηλώθηκε διστακτικότητα στο ρεύμα ιδιωτικοποιήσεων και οι αλλαγές περιορίστηκαν είτε σε μία μορφή ημι-ιδιωτικοποίησης, όπως σε ορισμένες γαλλικές φυλακές (semi-privées), είτε σε μία αναδιοργάνωση του σωφρονιστικού δημόσιου συστήματος (Ολλανδία) και την αναζήτηση εναλλακτικής χρηματοδότησης (Βέλγιο).

3.2.2 Επιχειρήματα υπέρ και κατά της ιδιωτικοποίησης τομέων του σωφρονιστικού συστήματος

Η κύρια ιδεολογική νομιμοποίηση της ιδιωτικοποίησης στον τομέα των καταστημάτων κράτησης προκύπτει από τις οικονομικές θεωρίες της ελεύθερης αγοράς που πρέσβευαν οι νεο-φιλελεύθεροι οικονομικοί κύκλοι κατά τις δεκαετίες

του '80 και του '90. Οι υπέρμαχοι[93] των ιδιωτικοποιήσεων πρόβαλλαν την εμπιστοσύνη τους στον ελεύθερο ανταγωνισμό μέσω της αγοράς ως το κατάλληλο κίνητρο προς την παροχή καλύτερης ποιότητας υπηρεσιών. Σύμφωνα με αυτούς, το εγχείρημα φέρεται να προσφέρει λύσεις στο αίτημα για μεγαλύτερη χωρητικότητα των φυλακών και στην βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και όλα αυτά με μικρότερο κόστος. Βασικότερο επιχείρημα αυτής της επιλογής είναι η αποτυχία, όπως παρουσιάζεται, του υπάρχοντος δημόσιου σωφρονιστικού συστήματος να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που ανέκυψαν.

Ειδικότερα, βασικό επιχείρημα αποτελεί το γεγονός ότι οι τρόφιμοι των φυλακών συνιστούν σημαντικό βάρος της φορολογίας των πολιτών, το οποίο μπορεί να μειωθεί με την κατασκευή και λειτουργία καταστημάτων κράτησης από ιδιωτικούς φορείς.

Άλλωστε, οι φυλακές από τη δημιουργία τους είχαν ως στόχο την συντήρησή τους από δικά τους μέσα, δηλαδή μέσω της τοποθέτησης των τροφίμων σε παραγωγική εργασία. Κατά τη γνώμη τους, αυτή η εργασία είναι ωφέλιμη σε όλους. Αρχικά στους ίδιους τους τροφίμους γιατί κερδίζουν το μισθό τους και αποκτούν επαγγελματική εμπειρία. Έπειτα στην ίδια την επιχείρηση που, με αυτό τον τρόπο, μειώνει το κόστος συντήρησής της.

Παράλληλα, υπάρχουν δομικές διαφορές ανάμεσα στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα που επηρεάζουν τόσο την αποδοτικότητα όσο και το κόστος. Για παράδειγμα, η ιδιωτικοποίηση αποφεύγει την γραφειοκρατική αδράνεια ή τους νομικούς περιορισμούς που δεσμεύουν τους δημόσιους φορείς. Και αυτό γίνεται γιατί οι ιδιωτικές εταιρείες λειτουργούν πιο αποδοτικά και οικονομικά (cost-effective management) με βάση σύγχρονες μεθόδους διοίκησης και διαχείρισης σε συνδυασμό με την αρχή της ευελιξίας. Η ευέλικτη λειτουργία τους εξασφαλίζει περισσότερη αποτελεσματικότητα. Παράλληλα, οι συνδικαλιστικές ενώσεις δεν παρεμποδίζουν τη λειτουργία τους όπως ενδεχομένως σε δημόσιους οργανισμούς.

---

[93] Βλ. Ch. Logan (1989), T. Don Hutto (1990), M. Ryan & T. Ward (1989), Thomas Ch. W. κ.ά.

Ωστόσο, καταγράφεται η αδυναμία παρουσίασης αποτελεσμάτων πολλών ερευνών[94] που διεξήχθησαν για να αξιολογήσουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών των ιδιωτικών καταστημάτων κράτησης, λόγω έλλειψης συγκεκριμένης μεθοδολογίας. Αυτό που προκύπτει εν τούτοις, είναι η απροθυμία των ερευνητών να επιβεβαιώσουν το γεγονός ότι τα ιδιωτικά καταστήματα κράτησης κοστίζουν λιγότερο από τα κρατικά, ότι η ποιότητα των υπηρεσιών τους είναι ανώτερη, ούτε τέλος, ότι το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης προκαλεί, μέσω του ανταγωνισμού, τη βελτίωση του δημόσιου τομέα. Καθώς λοιπόν το κόστος και τα οφέλη της ιδιωτικοποίησης δεν μπορούν να μετρηθούν[95], είναι αδύνατο να αποφανθούμε με γενικό τρόπο αν την αποδεχόμαστε ή την απορρίπτουμε.

Από την άλλη πλευρά, αυτοί που αντιδρούν ή παραμένουν επιφυλακτικοί μπροστά στο ρεύμα των ιδιωτικοποιήσεων εντοπίζουν την προβληματική σε πολλά σημεία. Άλλωστε η κριτική ενάντια στο θεσμό της φυλακής τη συνοδεύει σχεδόν από τη γέννησή της, είναι λοιπόν επόμενο να εντείνεται η κριτική αυτή όταν η προοπτική ιδιωτικοποίησης του θεσμού εγείρει σημαντικά ηθικά, νομικά και πρακτικά θέματα. Αρχικά, η ποινή εγείρει ηθικά θέματα που αφορούν κρίσεις γύρω από το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο, κρίσεις που επηρεάζονται από ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Ωστόσο στη συζήτηση (debate) περί ιδιωτικοποιήσεων οι ηθικές θεωρήσεις παραμερίζονται από την έμφαση σε πραγματιστικές ερμηνείες της αναγκαιότητας ανάπτυξής τους.

Ένα σημαντικό επιχείρημα ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις αποτελεί, πρώτον, η ορθότητα και η νομιμότητα της εκχώρησης μιας τόσο σημαντικής εξουσίας, όπως είναι ο έλεγχος της εκτέλεσης της ποινής, από το κράτος στον ιδιωτικό τομέα. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν είναι ορθή η επιλογή της διαχείρισης μιας φυλακής από θεσμό άλλον από το κράτος. Και αν είναι ορθή, ποιοί θα είναι οι μηχανισμοί οι οποίοι θα μπορέσουν να διαβεβαιώσουν ότι, μέσα στα πλαίσια μιας ιδιωτικής φυλακής, το συμφέρον της κοινωνίας έρχεται πρώτο

[94] Βλ. K. Beyens & S. Snacken (1996), σ. 250; R. Harding (1998).
[95] Βλ. McConville S. (1988), σ. 111.

σε προτεραιότητα από το συμφέρον της αρμόδιας ιδιωτικής επιχείρησης; Διότι είναι κοινός τόπος ότι η δράση των κρατικών οργανισμών περιορίζεται από τα συνταγματικά δικαιώματα των πολιτών, γεγονός που δεν ισχύει για τους ιδιωτικούς οργανισμούς. Ιδιαίτερα όταν οι πολίτες των οποίων τα δικαιώματα απειλούνται είναι υπό το ευάλωτο καθεστώς του φυλακισμένου τότε οι ενδοιασμοί για τη μεταχείρισή τους από τον ιδιωτικό τομέα είναι ακόμη μεγαλύτεροι.

Το ερώτημα για την ευθύνη του κράτους απέναντι στους τροφίμους αυτών των ιδρυμάτων παραμένει αναπάντητο. Ποιος είναι υπόλογος σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων τους; Από την ίδια τη φύση της ποινικής διαδικασίας που καθιστά τον κρατούμενο και τα δικαιώματά του ευάλωτο στους φορείς άσκησης της εξουσίας, υπάρχει η ανησυχία ότι μέσα στα κενά που αφήνει η αλληλοδιείσδυση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, θα υπάρξει μια «γκρίζα[96]» περιοχή όπου κανένας δεν θα είναι υπεύθυνος για τις παραβιάσεις των συνταγματικών τους δικαιωμάτων.

Δεύτερον, υπάρχει προβληματισμός για το αν οι ιδιωτικές φυλακές θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του υπερπληθυσμού των φυλακών, πρόβλημα για το οποίο, όπως υποστηρίχθηκε, η λειτουργία τους ξεκίνησε. Ωστόσο, από τη μία πλευρά, είναι εύλογο ότι μια νέα φυλακή θα είναι σύντομα μια γεμάτη φυλακή, λόγω της ποινικής πολιτικής, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεως. Όπως είδαμε, σε περιόδους οικονομικής κρίσης, αύξησης της ανεργίας και περιθωριοποίησης όλο και ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων κατά τις οποίες προωθούνται από το κράτος μέτρα λιτότητας και μείωσης των κοινωνικών δαπανών ο επαναπροσδιορισμός της ποινικής πολιτικής γίνεται με πιο αυστηρά κριτήρια, σκλήρυνσης μάλλον παρά ελάφρυνσης του συστήματος.

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις λειτουργώντας με γνώμονα το κέρδος (όπως αναμενόταν) θα θελήσουν να διατηρήσουν τον πληθυσμό των φυλακών σε υψηλά επίπεδα[97], και να προασπίσουν τα οικονομικά

[96] Βλ. Smith Ph. (1993).
[97] Βλ. D. Scichor (1995), σσ. 158-159.

τους συμφέροντα, επηρεάζοντας τόσο την κοινή γνώμη όσο και τις ίδιες τις κυβερνήσεις.

Τρίτον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ιδιωτικοποίηση βρίσκει εφαρμογή κυρίως σε μία τάση για διακλάδωση[98] (bifurcation) των σωφρονιστικών καταστημάτων, η σύλληψη της οποίας διαχωρίζει τους εγκληματίες σε δύο κατηγορίες: σε εκείνους που έχουν διαπράξει λιγότερο σοβαρά αδικήματα και διοχετεύονται σε φυλακές χαμηλής ή μέσης ασφαλείας οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργούν υπό το ιδιωτικό κεφάλαιο, και σε εκείνους τους λεγόμενους «σοβαρούς» εγκληματίες, στους οποίους απονέμεται η ετικέτα του «επικίνδυνου», και διοχετεύονται σε φυλακές υψίστης ασφαλείας. Έτσι στην αρμοδιότητα του δημόσιου σωφρονιστικού συστήματος παραμένουν οι εγκαταστάσεις που στεγάζουν τους «επικίνδυνους» εγκληματίες (hard-end facilities), ενώ ο ιδιωτικός τομέας μπορεί να αναλάβει τη διαχείριση εγκαταστάσεων για μικρο-εγκληματίες (soft-end facilities). Ωστόσο, είναι αμφίβολη η συμβολή του ιδιωτικού τομέα με αυτό τον τρόπο στην ελάφρυνση του ποινικού συστήματος και στην αποτελεσματικότητα μιας τέτοιας πρακτικής καθώς "εάν ο ιδιωτικός τομέας αποφασίσει να δέχεται μόνο κρατούμενους ελαφρών αδικημάτων, με όχι επιβαρυμένο ποινικό μητρώο, αφήνοντας στα χέρια του επίσημου σωφρονιστικού συστήματος κρατούμενους βαριάς εγκληματικότητας, η τυπική αυτή αποσυμφόρηση δεν μετριάζει το πρόβλημα αφού η κρατική πια καταστολή γίνεται ακόμη πιο δύσκολη"[99].

Τέταρτον, προβληματισμός υπάρχει και για την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών που πρεσβεύει μια ιδιωτική επιχείρηση, ιδιαίτερα υπό το κλίμα του απώτερου στόχου της να μειώσει το κόστος λειτουργίας της. Όπως είναι φυσικό οι συνθήκες διαβίωσης και γενικά η ποιότητα ζωής των τροφίμων επηρεάζεται άμεσα από τις σχέσεις τους με το προσωπικό[100]. Τέτοιες προσπάθειες μείωσης του κόστους μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση του προσωπικού που απαιτείται για τη λειτουργία ενός σωφρονιστικού

---

[98] Βλ. Παπαθανασόπουλος Ε. (1989), σ. 229; Και Cavadino M. & Dignan J. (1997), σσ. 152.
[99] Βλ. την αναφορά στον McConville S. από τον Παπαθανασόπουλο Ε. (1988), σ. 94.
[100] Γεγονός που άλλωστε τεκμηριώνει ο Goffman Ε. στο βιβλίο του Τα Άσυλα (1961); πρβλ. και Cavadino M. & Dignan J. (1997), σ. 167.

καταστήματος ή ακόμη και την πρόσληψη προσωπικού χωρίς τα απαραίτητα προσόντα, τη μείωση της περιόδου εκπαίδευσής του και άλλα, γεγονότα δηλαδή που ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά τις σχέσεις μεταξύ του προσωπικού και των τροφίμων.

Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε το ρόλο των νέων μορφών κράτησης που εφευρίσκονται μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογικών μέσων. Μία τέτοια μορφή αποτελεί η κατ' οίκον κράτηση με ηλεκτρονική παρακολούθηση [101](electronic monitoring) η οποία "φιλοδοξεί να εφαρμοστεί σε όλα τα στάδια: στη θέση της προσωρινής κράτησης (front end strategy), στη θέση της ποινής της φυλάκισης, και στην πιο γρήγορη απόλυση υπό όρο (release) ως (back end strategy)"[102]. Η μέθοδος αυτή, πέρα από το γεγονός ότι εντείνει το διαρκή έλεγχο του ατόμου και διαπνέεται από μια μάλλον τιμωρητική φιλοσοφία, αποδεικνύει ότι ο έλεγχος της εγκληματικότητας γίνεται ολοένα και πιο «εμπορικός» και αναδεικνύεται σε μια βιομηχανία που ανθεί οικονομικά.

Τέλος, πολλοί θεωρητικοί αναγνωρίζουν στην διαδικασία της ιδιωτικοποίησης την έκφραση ενός «σωφρονιστικού-εμπορικού συμπλέγματος[103]» (correctional-commercial complex) που προσπαθεί να αναδυθεί και να προωθήσει δυναμικά τα συμφέροντά του. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία στα πλαίσια της αγοράς ολιγοπωλίων αποτελούμενων από τις κυρίαρχες στο χώρο επιχειρήσεις που προωθούν κοινά συμφέροντα[104] (lobbying). Ταυτόχρονα η «υβριδική[105]» (hybride) φύση των επιχειρήσεων αυτών, προϊόν διασταύρωσης και αλληλοδιείσδυσης του ιδιωτικού με το δημόσιο, προκαλεί χάσματα στην εικόνα που έχουμε σχετικά με την λειτουργία τους και τις σχέσεις τους με τις δημόσιες εξουσίες. Είναι ανησυχητικό το ότι η ανεξέλεγκτη ισχυροποίηση ορισμένων ομάδων συμφερόντων ενδέχεται να συγκαλύπτει τη δημιουργία ενός εκλεπτυσμένου και διευρυμένου μηχανισμού παρέμβασης, που

---

[101] Βλ. Παπαθανασόπουλος Ε. (1990-1992) και Landerville P. (1999).
[102] Βλ. Παπαθανασόπουλος Ε., ό.π., σ. 232.
[103] Βλ. McDonald D. C., (1994), σσ. 29-48; πρβλ. επίσης Smith Ph. (1993).
[104] Βλ. Λαμπροπούλου Έ. (1999), σσ 396-397, όπου γίνεται λόγος για τους κινδύνους των σύγχρονων μορφών ελέγχου λόγω της ισχυρής δικτύωσης και διαπλοκής κρατικών και μη κρατικών φορέων (που αντιπροσωπεύουν οργανωμένα συμφέροντα) στην άσκηση της πολιτικής και δη της ποινικής.
[105] Βλ. Jung Heike (1988), σ. 126.

σκοπό έχει την εφαρμογή αυστηρότερων μορφών διαχείρισης του ποινικού πληθυσμού. Ωστόσο, δεν υπάρχουν εμπειρικά στοιχεία που να στηρίζουν αυτή την υπόθεση[106] αλλά είναι σαφές ότι η ιδιωτικοποίηση και σε αυτό το χώρο όπως και αλλού, παρακολουθεί τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις της εποχής και η δυναμικής της καθώς και οι κίνδυνοί της δεν πρέπει να υποτιμώνται.

3.2.3 Συμπεράσματα

Η ανάπτυξη ενός ιδιωτικού σωφρονιστικού συστήματος είναι ενδεικτική της συνεχούς επέκτασης μιας μεγάλης διεθνούς αγοράς. Η γενικότερη συζήτηση για την ιδιωτικοποίηση σε αυτό τον τομέα έχει σε μεγάλο βαθμό επικεντρωθεί στην ηθική του εγχειρήματος, ενώ ταυτόχρονα ανακύπτουν αρκετά σοβαρά κοινωνικά, πολιτικά και πρακτικά θέματα. Εξίσου σοβαρή είναι όμως και η συνειδητοποίηση της επέκτασης του ελέγχου που δημιουργείται από ένα σύστημα βασισμένο στην ιδιωτικοποίηση.

Όσοι με ψυχραιμία επιχειρούν[107] μια κριτική θεώρηση των πλεονεκτημάτων των ιδιωτικών φυλακών και των αντιρρήσεων σε αυτά, παρατηρούν ότι πουθενά σήμερα στον κόσμο δεν λειτουργούν οι λεγόμενες «ιδιωτικές» (όπως έχουν συνηθίσει να αναφέρονται) φυλακές με την έννοια της πλήρους διαχείρισής τους από ιδιώτες. Αντίθετα πρόκειται για ιδρύματα που παραμένουν υπό την κρατική διαχείριση και τον έλεγχο και των οποίων ορισμένες λειτουργίες, όπως η κατασκευή των εγκαταστάσεων, η οικονομική διαχείριση (management) η προσφορά υπηρεσιών από ιδιώτες –γιατρούς, καθηγητές, κ.λπ-, προμήθειες τροφίμων κ.ά.,

Έστω και υπό αυτό το οιονεί-ιδιωτικό καθεστώς, η ιδιωτικοποίηση ως μία τρέχουσα τάση της σωφρονιστικής πολιτικής αποτέλεσε τη λύση σε οικονομικά και διαχειριστικά προβλήματα. Ταυτόχρονα όμως σήμανε την εγκατάλειψη κάθε ιδέας επανακοινωνικοποίησης προβάλλοντας αντίθετα την έμφαση στο μοντέλο της αχρήστευσης (incapacitation). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας

[106] Βλ. Albrecht H.-J (1999) αλλά και τα επιχειρήματα του Αλεξιάση Στ. (1995), σ. 78 και σημ. 3.
[107] Βλ. Αλεξιάδης Στ. (1995), σσ. 43-49, όπου αναλύονται λεπτομερώς τα κριτήρια της διάκρισης μεταξύ «δημόσιων» και «ιδιωτικών» φυλακών.

φυλακής «αποθήκης» η οποία γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτή. Αντίθετα ο βαθμός της ποινικής παρέμβασης αυξάνεται συνεχώς και το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τη νομιμότητα τέτοιων πρακτικών σε θέματα εύρυθμης λειτουργίας των καταστημάτων κράτησης και γενικότερα σε θέματα γραφειοκρατικών δομών.

Το ενδεχόμενο της παροχής ποινικών υπηρεσιών από ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες δεν θα ενεργοποιούνται προς την προοπτική της βελτίωσης, των παρεχόμενων υπηρεσιών τουλάχιστον, αλλά αντίθετα η δράση τους θα κατευθύνεται από μια ρητορική αυστηρότητας και σκλήρυνσης της ποινικής πολιτικής, αποκαλύπτει επικείμενα προβλήματα για τη νομιμότητα της βιομηχανίας ιδιωτικών σωφρονιστικών εγκαταστάσεων.

Η εξάπλωση της τάσης των ιδιωτικοποιήσεων στο σωφρονιστικό τομέα αποκαλύπτεται ουσιαστικά ως μια νέα πιο τιμωρητική στάση του ποινικού πληθυσμού. Η πολιτική αντιμετώπισης του υπερπληθυσμού των φυλακών αποσκοπεί στην αύξηση της συνολικής χωρητικότητας των καταστημάτων κράτησης (expansionist policy) καθώς αφορά προγράμματα κατασκευής καινούριων εγκαταστάσεων. Μια τέτοια πολιτική δεν αφορά φυσικά στην επανακοινωνικοποίηση αλλά σηματοδοτεί μια στροφή προς εντεινόμενο ποινικό έλεγχο. Αφορά μια τακτική διαχείρισης και ελέγχου του ποινικού πληθυσμού, μια τεχνοκρατική εκλογίκευση που επιχειρεί να διαχωρίσει τους θεσμούς από τις κοινωνικές απαιτήσεις για έλεγχο.

Με την ίδρυση ιδιωτικών φυλακών δεν αμφισβητείται η ύπαρξη του ίδιου του θεσμού της φυλακής. Ταυτόχρονα η κριτική εναντίον της αποσιωπείται, παρακάμπτεται, με αποτέλεσμα ο θεσμός να επανανομιμοποιείται. Όπως τονίζει ο S. Cohen:

> "Η φυλακή παραμένει –μία επίμονη συνεχής παρουσία, όπως φαίνεται ανεπηρέαστη από όλες τις επιθέσεις- ...".

Και συνεχίζει αναφερόμενος στην έκφραση του M. Foucault το «δεσμωτηριακό αρχιπέλαγος»:

"Η δημιουργία όλων αυτών των νέων φορέων και των υπηρεσιών που περιβάλλουν το δικαστήριο και τη φυλακή, η παραγωγή νέων συστημάτων γνώσης, η ταξινόμηση και τα ενδιαφέροντα των επαγγελματιών, είναι κάτι παραπάνω από διεύρυνση και διαφοροποίηση του αρχιπελάγους του περασμένου αιώνα, που κατέστη δυνατό από τους πόρους, τις επενδύσεις, την εφευρετικότητα, την τεχνολογία και το ενδιαφέρον που επενδύθηκε σε μία κλίμακα που αρμόζει στην «μετα-βιομηχανική κοινωνία»".

Τέλος, η ανάδειξη των ιδιωτικών καταστημάτων κράτησης ως πανάκεια για το ποινικό πρόβλημα απομακρύνει και αποπροσανατολίζει την προβληματική με αποτέλεσμα η κρίση του ποινικού συστήματος να συντηρείται.

4. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελείται από ένα ιδιαίτερο σύνολο κρατών, κάθε ένα από τα οποία αντιμετωπίζει το ζήτημα της κρατικής ιδιοκτησίας και της εκχώρησής της σε ιδιώτες, από τη σκοπιά που του υπογραμμίζουν οι συγκεκριμένοι ιστορικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες που επιδρούν σε αυτό στη μακρόχρονη ιστορική πορεία του. Το γεγονός των ιδιωτικοποιήσεων και η αναδιάρθρωση των οικονομικο-πολιτικών σχέσεων σε διεθνές επίπεδο επηρεάζουν και την ποιότητα της σχέσης κράτους-κοινωνίας και σε εθνικό επίπεδο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πορεία ιδιωτικοποιήσεων που ακολουθεί η χώρα μας τα τελευταία χρόνια, στα πλαίσια της άρθρωσής της στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Όσον αφορά τις ιδιωτικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών ασφαλείας, είναι γνωστό ότι στην Ελλάδα το νομικό τους πλαίσιο βασιζόταν πριν λίγα χρόνια στο εμπορικό δίκαιο και εμφανίζονταν ως Ανώνυμες Εταιρείες (Α.Ε.). Συγκεκριμένα βασιζόταν στο νόμο 2190/1920 και αργότερα στο διάταγμα 409/1986, ΦΕΚ. 28 Νοεμβρίου 1986. Ως τότε το πλαίσιο και οι προϋποθέσεις λειτουργίας τους, τα προσόντα και οι υποχρεώσεις του προσωπικού τους, δεν ήταν σαφώς καθορισμένα. Ωστόσο με την υπουργική απόφαση 18746/22[108] του Οκτωβρίου 1984 διευκρινίστηκε, μεταξύ άλλων, το θέμα της εκπαίδευσης των υπαλλήλων των ιδιωτικών επιχειρήσεων (μετά τη μαθητεία τους στη Σχολή της Αστυνομίας) καθώς και η υποχρέωσή τους να οπλοφορούν[109] (άρθρο 9/2). Μέχρι το 1997 ωστόσο δεν υπήρχε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο και διαδικασία για την απόκτηση άδειας σύστασης ιδιωτικής επιχείρησης.

Αργότερα, με το νόμο 2518/1997 ορίστηκαν σαφώς οι προϋποθέσεις λειτουργίας αυτών των επιχειρήσεων και ο ρόλος τους. Στο άρθρο 1

---

[108] Βλ. Papathanassopoulos E. (1996), σ. 133.

[109] Βλ. Κοτζιάς Ν., (1993), σημ. 133, σ. 464, όπου σε αναφορά του σε σχόλια εφημερίδας αναφέρεται η άποψη ότι ιδιωτική επιχείρηση παροχής υπηρεσιών ασφαλείας κατήγγειλε ψευδώς επιθέσεις εις βάρος της με σκοπό να ασκήσει πιέσεις για την νομοθετική ρύθμιση της υποχρεωτικής οπλοφορίας του προσωπικού τέτοιων επιχειρήσεων.

περιγράφονται επακριβώς οι υπηρεσίες τους που είναι μεταξύ άλλων η επιτήρηση ή φύλαξη κινητών και ακίνητων περιουσιακών αγαθών και εγκαταστάσεων, η προστασία φυσικών προσώπων, η προστασία θεαμάτων, εκθέσεων, συνεδρίων, διαγωνισμών και αθλητικών οργανώσεων κ.ά.

Στα άρθρα 4, 5 και 6 του προαναφερόμενου νόμου προβλέπονται οι υποχρεώσεις των επιχειρήσεων αυτών και του προσωπικού τους να μη θίγουν κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων τους τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα των πολιτών, όπως επίσης και να φέρουν στην επωνυμία τους τη φράση "ιδιωτική επιχείρηση παροχής υπηρεσιών ασφαλείας" έτσι ώστε να μην παραπλανάται το κοινό ότι αντιπροσωπεύουν δημόσια αρχή και ιδιαίτερα αστυνομική. Επίσης στο άρθρο 8 προβλέπονται ποινικές κυρώσεις για αυτούς που ασκούν τη συγκεκριμένη δραστηριότητα χωρίς την προβλεπόμενη από το νόμο άδεια ενώ στο άρθρο 9 προβλέπεται ανάκληση των αδειών αν τα πρόσωπα στο όνομα των οποίων χορηγήθηκαν οι άδειες, στερηθούν έστω και ένα από τα προσόντα που απαιτούνται για τη χορήγησή τους, όπως επίσης και η επιβολή διοικητικών κυρώσεων.

Μέχρι το Μάρτιο του 1991 υπήρχαν στην Αθήνα δεκατρείς[110] επιχειρήσεις φύλαξης μεταξύ των οποίων οι πέντε αποτελούσαν παραρτήματα γιγαντιαίων πολυεθνικών επιχειρήσεων του εξωτερικού, όπως η Wackenhut και η International Group 4 Securitas. Ωστόσο σήμερα έπειτα από δέκα χρόνια οι επιχειρήσεις αυτές πολλαπλασιάστηκαν με άναρχο τρόπο, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό τους[111]. Είναι τεράστιος ο αριθμός των επιχειρήσεων που ασχολούνται με την παροχή συστημάτων και υπηρεσιών ασφαλείας. Ωστόσο αν περιοριστούμε στις επιχειρήσεις που ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τις υπηρεσίες φύλαξης, δηλαδή οι υπηρεσίες τους αφορούν εκτός των άλλων τις περιπολίες και την άμεση επέμβαση, (πάντως όχι μόνο με τα συστήματα ασφαλείας) εδρεύουν στο νομό Αττικής μπορούμε να αναφέρουμε τις εξής: ADT Ελλάς ΑΕ, Argus Security, Cosmos Security ΑΕ, Mediterranean

---

[110] Βλ. Papathanassopoulos E. (1996), σ. 119.

[111] Ύστερα από αίτηση στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης σχετικά με το πλήθος των ιδιωτικών επιχειρήσεων φύλαξης και περιπολίας, το τελευταίο αρνήθηκε να παράσχει οποιεσδήποτε στατιστικές πληροφορίες σχετικές με το θέμα.

QU.A.R.K., Syrcos Security, Guardian Security, Elkron, Ερμής, Mega Security, karakitsos Security, Aspis Security, Group 4 Securitas, Wackenhut Hellas, Stark Services, Falcon Security, Security Loucopoulos, Vamvoukis Security, World Security, Personal Security Ltd, Thesmar Security, Mondialpol, Specific Police Services, Victory Prosec Security, Act Security, Δίας, Special Security Office AE, και πλήθος άλλων που δεν χρειάζεται να αναφέρουμε.

Είναι εύλογο ότι οι επιχειρήσεις παροχής αστυνομικών υπηρεσιών στην Ελλάδα αναπτύχθηκαν κατά την τελευταία δεκαετία με ανεξέλεγκτο τρόπο επιβάλλοντας ταυτόχρονα με την παρουσία τους και νέες μορφές ελέγχου σηματοδοτώντας την άφιξη της, κατά τον Foucault, *πανοπτικής κοινωνίας*. Εδώ βέβαια μέσα από τη διάχυση του ελέγχου δεν επιχειρείται η κανονικοποίηση των ατόμων αλλά το αντίθετο: η αναγνώριση της διαφορετικότητάς τους και της επικινδυνότητάς τους με σκοπό τον αποκλεισμό τους από τους υπό φρούρηση χώρους, είτε πρόκειται για ένα συνοικιακό δρόμο είτε για τους διαδρόμους ενός εμπορικού κέντρου είτε για την είσοδο ενός κέντρου διασκέδασης...

Όσον αφορά στην ιδιωτικοποίηση των λειτουργιών του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος[112], θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτό τον τομέα η χώρα μας έχει μακρά παράδοση, καθώς οι πρώτες φυλακές ιδρύθηκαν μέσα από χρηματοδοτήσεις ιδιωτών. Τα τελευταία χρόνια η επαναϊδιωτικοποίηση στον τομέα του σχεδιασμού και ανέγερσης σωφρονιστικών καταστημάτων υλοποιείται μέσω της ελληνικής εταιρείας "Θέμις Κατασκευαστική ΕΠΕ".

Ταυτόχρονα, πλήθος λειτουργιών όπως η προμήθεια τροφίμων, ειδών ρουχισμού, και άλλων αγαθών έχει ανατεθεί σε ιδιωτικές επιχειρήσεις με συμβάσεις. Επίσης πλήθος ιδιωτών εργάζονται με σύμβαση έργου παρέχοντας εκπαιδευτικές κυρίως υπηρεσίες. Αλλά προβλέπονται και θέσεις εργασίας των ίδιων των κρατουμένων[113] οι οποίοι με μικροεργασίες εξυπηρετούν διάφορες ανάγκες των φυλακών. Ωστόσο στην Ελλάδα δεν έχει ανατεθεί η διαχείριση των σωφρονιστικών καταστημάτων σε μία ιδιωτική εταιρεία.

---

[112] Βλ. Αλεξιάδης Στ. (1995), σ. 50; Πρβλ. Κουράκης Ν. (1985).
[113] Βλ. Αλεξιάδης Στ., ό.π., σ. 52.

Δεδομένου ότι η χώρα μας ακολουθεί τις ευρωπαϊκές κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις είναι σαφές ότι υπάρχει σε πολλούς τομείς η τάση της μεταφοράς αρμοδιοτήτων από το κράτος προς ιδιωτικές οργανώσεις (κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές). Η τάση αυτή "όχι μόνο έχει επιβεβαιωθεί αλλά έχει επιταχυνθεί από τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και του «κοινωνικού αποκλεισμού». Από αυτή την άποψη, η διεύρυνση του δικτύου του κοινωνικού ελέγχου είναι γεγονός, ενώ η άσκηση της ποινικής πολιτικής έχει περιοριστεί στον ουσιώδη στόχο της (bare essentials), την καταστολή"[114].

[114] Βλ. Lambropouloy E. (2000).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη σύγχρονη εποχή οι κρατικές εξουσίες υφίστανται ισχυρές πιέσεις. Αυτό που συντελείται υπό το φως των σύγχρονων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων, χαρακτηρίζεται ως "μια ήρεμη επανάσταση κατά της αυτονομίας του κράτους"[115]. Παρατηρούμε ότι οι σύγχρονες εξελίξεις χαρακτηρίζονται από την επιστροφή στους μηχανισμούς της αγοράς και από μια τάση αναδιάταξης των αρμοδιοτήτων που άλλοτε ανήκαν αποκλειστικά στον κρατικό μηχανισμό αλλά και την ανάδυση νέων.

Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, η συζήτηση επανατοποθετείται γύρω από την ιδιωτικοποίηση του ελέγχου της εγκληματικότητας με έμφαση αυτή τη φορά στη διασκόρπιση[116] καθώς παρατηρείται η ανάδυση και ο πολλαπλασιασμός ενός πλήθους ιδιωτικών φορέων παροχής υπηρεσιών στην κοινότητα (community agencies). Έτσι παρότι η τάση απο-τυποποίησης είχε ως στόχο τη μείωση της παρέμβασής του κρατικού μηχανισμού στην κοινωνική ζωή, τελικά οδήγησε στην επέκταση του κοινωνικού ελέγχου. Το γεγονός αυτό σημειώθηκε διότι καθώς οι αρμοδιότητες μεταφέρονται εκτός του κρατικού μηχανισμού αφήνουν χώρο για την ανάδυση ιδιωτικά προσδιορισμένων και αυτόνομων τάξεων (orders). Όλοι αυτοί οι νέοι φορείς χαράσσουν τον δικό τους χώρο δικαιοδοσίας και αναφοράς, αναπτύσσουν τον δικό τους λόγο και τη δική τους πολιτική. Συνέπειες αυτών των αλλαγών αποτελούν "μία βαθμιαία επέκταση και ισχυροποίηση του συστήματος, μία διασπορά των μηχανισμών του από πιο κλειστά σε πιο ανοιχτά τοπία (open sites) και μία έμμεση αύξηση της αδιαφάνειας του κοινωνικού ελέγχου και βαθμού διείσδυσής του στο κοινωνικό σώμα[117]". Η παραπάνω διαδικασία δεν θα μπορούσε να συντελεστεί στη σύγχρονη εποχή χωρίς τη συμβολή των σημερινών οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων.

Αυτό που ουσιαστικά συντελείται είναι μια προσπάθεια για συνεχή διεύρυνση του δικτύου κοινωνικού ελέγχου και στερέωση της παρέμβασής του.

---

[115] Βλ. Rosenthal U. & Hoogenboom B. (1988).
[116] Βλ. Rosenthal U. & Hoogenboom B., ό.π., σ. 44.
[117] Βλ. Cohen S. (1985), σσ. 84-85.

Είναι σαφές ότι η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών εμπλέκει ηθικά, πολιτικά, κοινωνικά και νομικά θέματα. Ειδικότερα όταν αφορά, με διάφορους τρόπους, ένα κοινό κοινωνικά και πολιτικά «ευάλωτο», όπως οι εγκληματίες, οι φτωχοί κ.ά. τότε εγείρει σημαντικά ερωτήματα τόσο για την τιμώρηση και τον κοινωνικό έλεγχο, όσο και για τις ίδιες τις αξίες του κοινωνικού μας συστήματος. Για το λόγο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η ιδιωτικοποίηση είναι μια απόφαση κατά πρώτο λόγο πολιτική αλλά και ηθική γι' αυτό όταν επιχειρείται η εφαρμογή της θα πρέπει ταυτόχρονα αυτό να γίνεται μέσα στα πλαίσια του συνταγματικού δικαίου και των εγγυήσεων για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Για το λόγους αυτούς θα πρέπει η ιδιωτικοποίηση με όποιον τρόπο κι αν τελικά εφαρμόζεται να υπόκειται σε αυστηρό δημοκρατικό έλεγχο μέσα στα πλαίσια του συνταγματικού δικαίου και των εγγυήσεων για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Είναι κάτι παραπάνω από πρόδηλο ότι η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, και ιδιαίτερα η ελληνική, βρίσκεται στο μεταβατικό στάδιο ανάδυσης μιας νέας τάξης πραγμάτων:

> "...Ιδιαίτερα τώρα, που τελειώνει ο αιώνας, καινούρια δεδομένα διαμορφώνονται στην κοινωνική πραγματικότητα. Ένας κόσμος κατακερματισμένος, μέσα στον οποίο το «ιδιωτικό» εκτοπίζει ολοένα το «δημόσιο», δημιουργεί πρωτόγνωρες συνθήκες για το δίκαιο. Η κρίση του νόμου, η ανάδυση ρυθμιστικών κανόνων που δεν προέρχονται από το κράτος, η εμφάνιση και εξάπλωση άτυπων μορφών απονομής δικαίου, η διάχυση ιδιωτικών εξουσιών προαναγγέλλει ίσως το τέλος μιας εποχής..."[118]

[118] Βλ. Παπαχρίστου Θ. Κ. (1993) σχετικά με την εξέλιξη, κατά τον τελευταίο αιώνα, της Κοινωνιολογίας του Δικαίου, σ. 121.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσσες

Αλεξιάδης Στ., "Η Ιδιωτικοποίηση των Φυλακών", Εγκληματολογικά, τ. 5, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., "Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας", Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Μέρος Α', Αθήνα 1984.

Ζαραφωνίτου Χ., "Πόλη και Φόβος του Εγκλήματος: παραγοντικές εμπειρικές προσεγγίσεις και τοπικές πολιτικές πρόληψης", στο *Μνήμη ΙΙ*, Τομέας Ποινικών Επιστημών, Τμ. Νομικής Παν/μίου Αθηνών, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα 1996, σσ. 801-818.

Foucault M., "Επιτήρηση και Τιμωρία, Η Γέννηση της Φυλακής", Εκδ. Ράπτα, 1989.

Goffman E., "Τα Άσυλα", Εκδ. Ευρύαλος, Αθήνα 1994.

Καζάκος Π., "Το Πρόγραμμα της Εσωτερικής Αγοράς" στο Μαραβέγιας Ν. – Τσινισιζέλης Μ. (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, θεωρία και πολιτική*, Εκδ. Θεμέλιο, 2η έκδοση, χ.τ. 1993, *σσ.* 297-325.

Καλογερόπουλος Δ., "Το Εγκληματικό Ζήτημα στο Σημείο Συνάντησης της Κοινωνιολογίας του Δικαίου, της Κοινωνιολογίας της Εγκληματικότητας και της Εγκληματολογίας" στο *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 1, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Ιούνιος 1988, σσ. 45-111.

Κοτζιάς Ν., "Κράτος και Πολιτική. Η διαλεκτική του κράτους", Εκδ. Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1993.

Κουράκης Ν., "Ποινική Καταστολή", Εκδ. Α. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985.

Λάιος Ι., "Ιδιωτικοποιήσεις: Θεωρητικό πλαίσιο-Η ελληνική εφαρμογή", στο *Ενημερωτικό Δελτίο* του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, τ. 28-29, Ιούνιος – Ιούλιος 1993, σσ. 61-78.

Λαμπροπούλου Ε., "Κοινωνικός Ελεγχος του Εγκλήματος", Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1994.

Λαμπροπούλου Ε., "Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης", Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

Μαγκάκης Γ. Α., "Ποινικό Δίκαιο", Εκδ. Παπαζήση, 3η έκδοση, Αθήνα 1984.

Μιλτιάδης Δ., "Η ελευθερία των παιδιών επαφίεται σε σωματοφύλακες", άρθρο στην *Ακρόπολις*, 19 Φεβρουαρίου 2000, σ. 1 και 9.

Παπαθανασόπουλος Ευστρ., "Η Ιδιωτικοποίηση του Ελέγχου της Εγκληματικότητας στη 18η Διάσκεψη Εγκληματολογικών Ερευνών του Συμβουλίου της Ευρώπης" στο *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 2, Εγκληματολογικά Χρονικά, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Δεκέμβριος 1988, σσ. 92-95.

Παπαθανασόπουλος Ευστρ., "Κατ'οίκον φυλάκιση με ηλεκτρονική επιτήρηση. Μετεξέλιξη του πανοπτικού σχήματος", στο *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 3-4, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 1989, σσ. 225-241.

Παπαθανασόπουλος Ευστρ., "Η ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα στην πρόληψη της εγκληματικότητας" στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 4, έτος 1ο, 1998, σσ. 355-358.

Παπαχρίστου Κ. Θ., "Ιδιωτικές Φυλακές: η «ηθική» του κέρδους", στο *Δίκαιο και Κοινωνία*, Εκδ. ΤΑ ΝΕΑ - Παρατηρητής, 1987, σσ. 56-59.

Senett R., "Η τυραννία της οικειότητας. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό", Εκδ. Νεφέλη, 1999.

Σπινέλλη Κ. Δ., "Η Γενική Πρόληψη των Εγλημάτων, Θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση μορφών κοινωνικού ελέγχου", Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1982.

Τραυλός – Τζανετάτος Δ., "Η «Ιδιωτική Αστυνομία»", στο *Δίκαιο και Κοινωνία*, Εκδ. ΤΑ ΝΕΑ - Παρατηρητής, 1987, σσ. 37-41.

Τσήτσουρα Α., "Η Συμμετοχή του Κοινού στην Αντεγκληματική Πολιτική" στο Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, 1/1988, σσ. 32-44.

Φαρσεδάκης Ι., "Ανακριτική, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση", Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1984.

Φαρσεδάκης Ι., "Στοιχεία Εγκληματολογίας", Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996.

Φίλιας Β., "Κοινωνικά Συστήματα", Εκδ. Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1977.

Φωτόπουλος Τ., "Η Νεοφιλελεύθερη Συναίνεση και η Κρίση της Οικονομίας Ανάπτυξης", Εκδ. Γόρδιος, χ.τ. 1993.

Weber M., "Η Πολιτική ως Επάγγελμα", Μετάφραση Μ. Γ. Κυπραίου, Εκδ. Παπαζήση, Δεκέμβριος 1987.

Ξενόγλωσσες

Albrecht H.-J., "Developments in Modern Criminal Corrections. Prison and Imprisonment in Modern Societies", [Διάλεξη στο Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών στις 21 Απριλίου1999].

Beesley M. E., "Privatization, Regulation and Deregulation", Routledge, London 1992.

Beyens K. & Snacken S., "Prison Privatization: an international perspective", in Matthews R. & Francis P. (eds), *Prison 2000: an international perspective on the current state and future of imprisonment*, Macmillan Press, 1996, pp. 240-266.

Box St., "Power, Crime and Mystification", Routledge, London 1983.

Cavadino M. & Dignan J., "The Penal System: an introduction", Sage publications, second edition,χ.τ. 1997.

Cohen S., "Visions of Social Control. Punishment and Classification", Polity Press, Cambridge 1985.

Cunningham W. C., "Private Security" in Cohn A. W. (ed), *The Future of Policing*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 9, SAGE, χ.τ. 1978, pp. 249-272.

Cunningham W. C., Strauchs J. J., Van Meter C. W., "Private Security Trends 1970 to 2000: The Hallcrest report II", Butterworth-Heinemann, Boston 1990.

Daniel S., "Quand les flics se mettent à leur compte", dans *Le Nouvel Observateur*, No 1841, 17-23 Février 2000, pp. 10-11.

Dictionary of Sociology, Εκδ. Penguin, London 1994.

Gill M. & Hart J., "Exploring Investigative Policing: A study of private detectives in Britain", in the *British Journal of Criminology*, Vol. 37, No. 4, Autumn 1997, pp. 549-567.

Harding R., "Evaluating private prisons: a reply" in Australian and New Zealand Journal of Criminology, 31 (3), 1998, pp. 314-319.

Hutto Don T., "The Privatization of Prisons", in Murphy J. W. & Dison J. E. (eds), *Are Prisons any Better? Twenty years of correctional reform*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 26, SAGE, χ.τ. 1990, pp. 111-128.

Johnston L., "The Rebirth of Private Policing", Routledge, London 1992.

Johnston L., "What is vigilantism?", in *The British Journal of Criminology*, Vol. 36, No. 2, Spring 1996, pp. 220-281.

Jones Tr., Newburn T., Smith D. J., " Policing and the Idea of Democracy", in the *British Journal of Criminology*, Vol. 36, No. 2, Spring 1996, pp. 182-198.

Jung H., "Rapport général", dans la *Privatisation du Contrôle de la Criminalité*, rapport présenté à la 18e Conférence de recherches criminologiques (1988), Conseil de l'Europe, Vol. XXVII, Strasbourg 1990, pp.115-132.

Lambropoulou E., "The «End» of Crime Policy and the Management of the Crime «Problem» in Greece", rapport sous publication dans les procès- verbaux du 4eme Séminaire "*Crime Policy and Public Security in Greece*", Corfou, 20-31 Maïou 2000.

Landreville P., "La Surveillance Electronique des Délinquants: un marché en expansion", dans le *Déviance et Société*, Vol. 23, 1999, pp. 105-121.

Logan Ch. H., "Private Prisons: Cons and Pros", Oxford University Press, New York 1990.

Marx G., "The Interweaving of Public and Private Police" in Shearing D. Cl. & Stenning Ph. C. (eds), *Private Policing*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 23, SAGE, χ.τ. 1987, pp. 172-193.

Marx G., "The Engineering of Social Control: the search for the silver bullet", in Hagan J. & Peterson R. D. (eds), *Crime and Inequality*, Stanford University Press, California 1995, pp. 225-246.

McConville S., "La Privatisation des Services Pénitentiaires", dans la *Privatisation du Contrôle de la Criminalité*, rapport présenté à la 18e Conférence de recherches criminologiques (1988), Conseil de l'Europe, Vol. XXVII, Strasbourg 1990, pp. 83-114.

McDonald D. C., "Public Imprisonment by Private Means. The Re-emergence of Private Prisons and Jails in the United States, the United Kingdom and Australia", in *The British Journal of Criminology*, Vol. 34, 1994, pp. 29-48.

McManus M., "From Fate to Choice: Private bobbies, public beats", Avebury 1995.

Melossi D. & Pavarini M., "The Prison and the Factory", χ.τ. 1981.

Moore J., "Why Privatise?", in Kay J. et al. (eds), *Privatisation and Regulation –the UK experience-*, Clarendon Press, Oxford 1986, pp. 78-93.

Morgan R. & Newburn T., "The Future of Policing", Clarendon Press, Oxford 1997.

Nightingale D. S. – Pindus N., "Privatization of Public Social Services: A background paper", paper prepared for the U.S. Department of Labor, The Urban Institute Press, October 15, 1997, text at www.urban.org/pubman/privitiz.html

Papathanassopoulos E. P., "Le Développement des Services de Sécurité Privée dans la protection de la Propriété individuelle conquête d'un espace", Dissertation présentée en vue de l'obtention du grade de Docteur en Criminologie, Louvain la neuve, septembre 1996.

Pease K., "Crime Prevention" in Maguire M. et al. (eds), "*The Oxford Handbook of Criminology*", 2nd edition, Clarendon Press, Oxford 1997.

Prenzler T. & Hayes H., "An Evaluation of the Queensland Security Providers Act: Implications for National Regulation of the Protective Security Industry", in the *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 32, No. 1, 1999, pp.79-94.

Reichman N., "The Widening Webs of Surveillance: private police unraveling deceptive claims" in Shearing D. Cl. & Stenning Ph. C. (eds), *Private Policing*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 23, SAGE, χ.τ. 1987, pp. 247-265.

Rosenthal U. & Hoogenboom B., "La Privatisation et la Commercialisation du Contrôle de la Criminalité: quelques questions fondamentales, eu égard notamment a l'évolution des Pays-Bas", dans la *Privatisation du Contrôle de la Criminalité*, rapport présenté à la

18e Conférence de recherches criminologiques (1988), Conseil de l'Europe, Vol. XXVII, Strasbourg 1990, pp. 17-46.

Rusche G. & Kirchheimer O., "Punishment and Social Structure", Russell & Russell, New York 1939.

Scichor D., "Punishment for Profit: private prisons / public concerns", Sage publications, χ.τ. 1995.

Shearing D. Cl. & Stenning Ph. C., "Reframing Policing" in Shearing D. Cl. & Stenning Ph. C. (eds), *Private Policing*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 23, SAGE, χ.τ. 1987, pp. 9-18.

Smith P., "Private Prisons: Profits of Crime", Fall 1993, text at mediafilter.org/CAQ/Prison.html

South N., "Law, Profit and 'Private Persons': public and private policing in English history" in Shearing D. Cl. & Stenning Ph. C. (eds), *Private Policing*, Criminal Justice System Annuals, Vol. 23, SAGE, χ.τ. 1987, pp. 72-109.

South N., "Policing for Profit: The private security sector", Sage publications, London 1988.

Spulber N., "Redefining the State: privatization and welfare reform in industrial and transitional economies", Cambridge University Press, New York 1997.

Stenning Ph. C., "Powers and Accountability of Private Police", report for the 12th Criminological Colloquium, *Police Powers and Accountability in a Democratic Society*, Strasbourg 27th August 1999.

Taylor I., "The Political Economy of Crime", in Maguire M., Morgan R., Reiner R. (eds), The Oxford Handbook of Criminology, Clarendon Press, 2nd edition, Oxford 1997, pp. 265-303.

Thibault Ph. M., "Le Défi des Prisons «Privées»", Ed. Albin Michel S.A., Paris 1995.

Thomas Ch. W., "Private Adult Correctional Facility Census: a «real time» statistical profile", December 1999, charts at web.crim.ufl.edu/pcp/census/1999/

Ward R. H. & McCormack R., "Managing Police Corruption: international perspectives", Chicago 1987.